

SLOVAN

mesečnik za književnost,
• umetnost in prosveto •

X. — 1912. — 10.

VSEBINA.

Prošt. Kretanov: Anton Aškerc	291	Književnost:
Milan Pugelj: Umrli je	296	Dr. K. Ozvald: Srednješolska vzgoja. — So-
M. L.: Je priplavala mi ladja	299	cialni problemi. — Dr. Karl Slane: Avstrijski Jugo-
Fran Albrecht: Avgust Strindberg	300	slovani in morje. — Češke pravljice. — Polom.
Ivan Ivanov: Zavij se v noč!	308	Glasba:
Fran Govékar: Iz spominov na		O izdanih „Glasbene Matice“.
Antona Aškerc	309	Raznoterosti:
Ignacij Gruden: Pesem ribičev	314	Naša književna društva. — „Srbska Književna
Listek	285	Zadruga“. — Iz Letopisa Jugoslovanske Akademije.
		— „Zveza slovanskih akademij. — Savez hrvatskih
		književnih društev. — Nobelova nagrada in Slo-
		vani. — „Pri Primčevih“. — Nikdo ne čita.
		Naše slike.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Guštin: „Solnce“ pride. — **G. v Lj. itd.:** Povprašujete, zakaj urednik sam naznanja in ocenja največ knjig. Odgovarjam: 1. Če pošlje človek knjigo kam v oceno, prečesto ne dobi niti ocene niti knjige nazaj. 2. Sam hočem biti temeljiteje poučen o važnejših pojavih. 3. Nočem biti urednik, ki le zbira rokopise — ne žica, po kateri le drugi telegrafirajo — hočem res mihi subicere ne rebus subiectus esse. Sicer pa mi je dobro došlo, kar mi pošljete Vi ali drugi, ki imajo svoje misli. Na zdar!

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna   petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru.

MELITA ROJIC: BLED.

ANTON AŠKERC,

V ZRCALU ZASEBNIH PISEM.

(Dalje).

Po tistem (poslednjem) Aškerčevem pismu iz Šmarij pri Jelšah z dne 27./8. 1884. je nastal dolg presledek v najinem dopisovanju...

Mene so neizprosne „službene dolžnosti“ preganjale zdržema križem domovine, da nisem utegnil misliti na zasebno občevanje s svojimi prijatelji, raztresenimi na vseh koncih in krajih našega ozemlja.

V spomladi l. 1885. me je bilo zaneslo daleč preko slovenske meje, med brate Srbe tja doli v žitorodni Banat in preko Donave in Fruške Gore v ravni Srem, kjer sem preživel dva vesela meseca, da uživam še danes, po 27 letih, preslastne spomine na tisti poezijepolni izlet na bajni, slikoviti slovanski jug.

Ko sem se vrnil zopet na Slovensko, sem našel prijatelja A. Aškerca tam doli v Slovenskih Goricah: pri Sv. Lovrencu v Juršincih, kjer je pomagal „duše pasti“ ljudomilemu, tolerantnemu župniku Jakobu Mešku. To je bil duhovnik po božji volji še starega kroja iz Slomškove šole, ki je živel po nauku apostola Pavla, da se je namreč veselil z veselimi, a žaloval z žalostnimi župljani svojimi...

Z Aškercem sta živela, kakor sem se pričal na prvi pogled, v prijateljskem sporazumljenju, kakor pristna duhovna brata. Bil je pravi užitek, sedeti z njima pri obedu, kjer smo se razgovarjali neprisiljeno, prostodušno in odkritosrčno, kakor stari znanci iz davno minulih mladostnih dni. Nehoté sem se spominjal na enake sestanke in obmizne pogovore v hiši našega „jožefinskega starokatolika“: Davorina Trstenjaka, ko nam je pripovedal zanimive epizode iz svojega semeniškega življenja v Gradcu pod „švabskim“ škofom Zängerlejem...

Po preprostemu duhovniškem kosilu, ki smo ga navadno zalili s čašo zlatosojne vinske kapljice iz cerkvenih šentlovenskih goric, in sicer iz preteklega desetletja, spremil me je prijatelj „Tone“ do Kosérjeve gostilne, kjer sva izpila še vsak

po eno kupico „Šentjanževca“, na kar sem se jaz napotil po dolini navzdol proti starodavnemu Ptujju, Aškerc pa po ilovnatem brdu navzgor v kaplansko svojo celico...

Tako sem ga ondi posetil menda dva ali tri krat ter ga našel in ostavil vselej na telesu in duhu zdravega, čilega in zadovoljnega...

Potem sem se pa zopet zaletel v širni svet, med kričave, nemirne ljudi, kjer so mi potekali dnevi, tedni in meseci kakor bliskoviti trenutki, da nisem niti opazil, kdaj je minilo to ali ono leto, kamoli, da bi bil rekapituliral vse svoje več ali manj zanimive doživljaje. In tako mi je pošumelo v večnost veleživahno, izpremenljivo, uprav romantično petletje, kakor bi pihnil...

Začetkom leta 1891. sem vnovič otrešel s svojih nog prah in blato stare naše tercijalke Ljubljane, po kateri je takrat mrgolelo vse polno grdogledih vohunov, vladnih „opričnikov“ in „elastičnih“ „streberjev“ ter sem se preselil v Trst med iskrenejše in odločnejše naše Primorce...

Ondi sem našel koncem julija meseca na pošti naslednji lakonično pisani vizitni listič:

„Deskopolis vrh Himalaje, 29./7. 1891.

!

V dan 31. julija želi Ti vsega najboljšega
Tvoj stari

A. Aškerc.“

Deskopolis! — neka čudna, po Slovenskem jeziku dišeča grščina! Kje je to? Pogledam poštni pečat; ondi stoji: „Weitenstein“ — zopet nova uganka! Pregledam ves imenik poštinih uradov, ondi je natisnjeno: Weitenstein = Vitanje. A kje je to Vitanje — pomagaj mi Koslerjev zemljevid slovenskih dežel! In zares: Vitanje pod Pohorjem! Za Boga svetega! Kako prideš Ti, predragi moj Tone, na podnožje štajerske Himalaje, kako si prekrstil naše gozdno Pohorje? sem se vprašal nehote. Je li Te je pre-

gnal kak — nadangel „Mihael“ iz raja Slovenskih Goric tja gor v pohorsko puščavo? Kakšen prepovedan sad pa si snedel? Mari si hotel i Ti postati „Bogú enák“, po zapeljivi obljudi zvite kače — svobodomiselnosti: „Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum?“ Ali pa si morda radovoljno šel v puščavo po zgledu Svojega patrona-imenjaka: „Sv. Antona pustinjaka“ ka-li?

Najrajši bi bil pohitel kar naravnost k njemu v posete ter se uveril na svoje oči, kako in kaj; toda bil sem takrat sam priklenjen, kakor Prometej na kavkaško skalo, na primorski svoj svobodno izvoljeni „službeni rayon“.

Pisal sem torej prijatelju Aškercu vsa ona vprašanja, na katera pa nisem dobil nikakršnega odgovora izpod „Himalaje“.

Šele, ko sem mu sredi meseca januarja leta 1892. pisal za god (17./I.) ter pismu priložil čestitko na lični poli papirja, ki sem jo dal podpisati po sedemdesetih tržaških narodnjakih, sem prejel od Aškercu naslednje pismo:

„Dragi mi Kretanov!

Vsako pismo Tvoje me razveseli, ker vem, da si odkrita duša. Tudi poslednje pismo Tvoje čital sem z veseljem, ker se v njem zrcali prijateljsko srcé Tvoje. Tudi jaz sem še zmerom prijatelj Tvoj, čeprav jako slab — korrespondent.

Prijetno iznenadila me je „priloga“ pismu Tvojemu, na kateri mi toliko odličnih rodoljubov tržaških pošilja čestitke svoje.

Vsej tej p. t. gospodi izrekam svojo srčno zahvalo za ljubeznivo pozornost, s kateroj so me počastili!

Pravo prijateljsko pismo pa človeku še dvojno dobro dene, ako mu dojde v kraj, v kakeršnem bivam n. pr. sedaj jaz. Čeprav šteje trg (Vitanje) circa 600 duš, samih „Nemcev“, vendar ga med vsemi ni človeka, s komer bi mogel prostodušno občevati. Teden za tednom sem zaprt v izbi svoji — no pravi Anton Pušča vnik!...

Jako originalno sem praznoval letos svoj god. Ob 5. zjutraj šel sem bil na spoved tri ure daleč na Pohorje, mestoma do kolena po snegu; nazaj tešči nisem si upal, zato tisto nedeljo niti cerkvenega opravila imeti nisem mogel, ko sem se vrnil ob 11^{1/2}.

Kaj jih je, ki službujejo na lahkih stacijah, čeprav so v primeri z menoj pravi Marki Kraljeviči, a jaz moram biti na najtežavnejši fari v škofiji, ker ... také zahteva „politika“! —

Ako prideš letos kaj k meni, dobro došel!

Poklanjam se še enkrat vsem gospodom na „prilogi“.

Da mi ostaneš zdrav!

Do svidenja!

Tvoj

Vitanje, 23./I. 1892.

Aškerc.

P. S. Gospod urednik „Edinosti“ naj ne zameri, da sem vrnil poslano mi na ogled „Edinost“. Kriv je edini muhasti „financminister“.

Devet mesecev potem sem prejel v Trstu — poste restante od Aškercu naslednjo dopisnico:

„Dragi Kretanov!

Hvala ti lepa za poslane mi „Spomine“.¹⁾ Prejemši jih začel sem ročno čitati in jih prečital do konca. Čitajo se prav gladko; zanimivega je nemalo v njih; tudi literarni zgodovinar Ti bo hvaležen zanje. — Kreni jo kaj v — Mozirje.

Lepo te pozdravlja

Tvoj

Mozirje, 21./10. 1892.

Tone.“

Z. novim letom 1893. sem se jaz preselil tretjič v Ljubljano, kjer sem pri našem zavarovalnem generalatu prevzel „načelnštvo“ življenskega oddelka. S početka se torej nisem mogel dosti brigati za vnanje zadeve, imajoč dovolj posla s preureditvijo svojega notranjega področja. V ta službeni „circulus vitiosus“ mi je priletela, kakor Noetu ona golobica z oljčno vejico v kljunu, iz daljnega iztoka — turška dopisnica s tem-le pozdravom:

„Carigrad, 13. maja 1893.

Sabajlah hajrusum!

Ravnokar sem še vrnil s prekrasnega izleta po Bosporu do Črnega Morja! — Carigrad je nepopisen! — Vozil sem se tudi po maloazijski železnici dobro uro daleč!... Čudni kraji!... Vinogradi, — ciprese, figovo drevje!...

Živio!

Aškerc.“

Ta mali, kratkobesedni listič iz Carigrada mi je oživel vse spomine na davno minula šolska leta, ko smo prebiral tiste patrijarhalne zgodbe Sv. Pisma stare zaveze iz Jutrovih dežel. Obenem mi je razžaril na pol ugaslo hrepenenje po zlati

¹⁾ Spomini na znamenite može slovenske. Čital: Vatroslav Holz dne 9. aprila 1892, v tržaški „Slovanski Čitalnici“. Ponatis iz „Edinosti“.

svobodi in po prostem kretanju širom brezmejnega sveta...

Ko sem potem čital v „Slovenskem Narodu“ popis tistega Aškerčevega „Izleta v Carigrad“, kjer me je posebno zanimal oni ganljivi prizor, ko turški derviši zavidljivo zrejo za katoliškim svečenikom Aškercem, ki se guga po sofijski „čaršiji“ navzdol, prišedši iz Bezenškove podzemeljske „biblioteke“ — sem pisal pesniku šaljivo pismo, v katerem ga dražim zaradi tistega „guganja“. Prijatelj „Tone“ mi je na to odgovoril na vizitki to-le:

„Ljubi moj Vatroslav!

Vsega najboljšega za Tvoj god! Da si namlatiš pri „Slaviji“ polne „kište“ cekinov!

Hvala Ti na prijaznih vrstah Tvojih. Glej, glej, kako me zavida zaradi tistih par kupic v bolgarski kleti „Izvor“! Pa se še izgovarja, da me ne zavida! Ali ne veš: „Kdor se izgovarja — ta se zatožuje“...?

Ali kaj prideš v naše hribe?

Morebiti pa jaz poprej pridem — v Ljubljano... nemogoče ni.

Z najlepšim pozdravom!

Mozirje, 30./7. 1893.

A. Aškerc.“

Ker se nisem mogel odzvati pesnikovemu povabilu, mi je čez pol leta zopet pisal, in sicer precej obširno pismo, v katerem najpoprej povprašuje glede izplačila dne 20./10. 1882. po meni mu zavarovanega kapitala, ki ga nujno rabi ter sklepa s temi-le značilnimi besedami:

„Saj je človeka sram povedati, da živi v prepiru s svojim „financministrom“. Pri meni se temu ni čuditi; plača moja je beraška, časopisi pa stanejo mnogo in — turške rane¹⁾ se niso še čisto zacelile...“

Potem pa nadaljuje tako-le:

„Na srčni gratulaciji Tvoji za god — lepa hvala. Vem, da je odkritosrčna.

Svoj čas Ti vrnem — kadar pride Sv. Ignacij „ex societate Jesu“. —

Čeprav potuješ večinoma le po službenih opravkih, vendar je dobro za Te, da si včasih malce prevetriš suknjo in — dušo.

Jaz sem zdaj že za dalje časa spet prikovan na Mozirje. Služba, delo itd. Sicer se srčno dolgočasim na — svetu.

Ako še prideš kdaj na svojem vsemirnem kretanju v obližje „solnčnega sestava“ Mozir-

¹⁾ Potni stroški za „Izlet v Carigrad“. Op. pisca.

skega, kreni za gotovo enkrat proti Mozirju, ki leži v znamenji „flosarja“, ne pa da bi spet po slabem vzgledu kakega kometa švignil mimo po neznanih in nejasnih potih nazaj v centrum ljubljanske „Zvezde“...

Kadar prideš, pomenila se bova marsikaj.
Z najlepšim pozdravom

Tvoj

Mozirje, 17./I. 1894.

Aškerc.“

Pri najboljši volji zopet nisem mogel ugoditi povabilu Aškerčevemu, da bi ga, kakor bi bil rad, posetil v svetlem Mozirju.

Tisto leto je namreč naš zavod praznoval svojo petindvajsetletnico, na katero je nas, svoje sotrudnike povabil v Prago, za kar je bilo treba mnogo priprav.

In takó sem torej naposled, in sicer šele v 50. letu svoje dobe prišel prvič na — Dunaj, glavno in prestolno mesto Avstrije, za katere državni obstanek sem se boril že kot dvaindvajsetleten mladenič pri Visu; pa je bil vtisek tega mojega mimoidočega poseta tudi mnogo intenzivnejši, nego bi bil v mlečnozobni mladosti.

Še bolj pa se mi je vtisnil v dušo pogled na zlato „stovežato matuško“ Prago, kjer sem sredi meseca maja v družbi veledušnega mentorja, Ivana Hribarja in štirih veselih tovarišev preživel pet blaženih spomladnih dni, ki mi ostanejo v spominu do poslednjega trenutka mojega življenja!...

Vračaje se iz Prage, smo se po želji našega ravnatelja dva dni ustavili na Dunaju. Pa ker se je naš večši vodnik odpeljal naprej domov, smo bili zbegani in sami sebi prepuščeni kakor ovce brez pastirja. Brezciljno tavaje po mestu, dospeli smo naposled i na cesarski dvor baš pred menjanjem dvorne straže, ki se vrši vsako opoldne z godbo vpricho nebrojne množice dunajskih postopačev. Meni vsa ta pompozna uprizoritev ni ugajala in sem se obrnil v stran — kar stopa mimo mene širokopleč gospod z duhovniškim ovratnikom in s cilindrom na glavi, ki sem ga takoj spoznal ter ga nagovoril šaljivo tako-le:

No, dà! Če Vi veste tistih par „grehecev“ . . . . ., zaradi tega še ni treba nositi glave takó ponosno pokonci —: dober dan, gospod doktor!

„Kdo pa m r m r á tu okrog!?“ se je okrenil zdajci opisani gospod, vprašaje me hkrati, kdo da sem.

Da se predrzнем govoriti slovenski tu na — dvorišču cesarskega dvora, kaj ne da? Samo besedico bom izpregovoril, pa me boste takoj

spoznali, gospod doktor! sem mu odvrnil ter rekel: Srpenica!

„A, Vi ste — Prostoslave!“ je vzkliknil presenečen oni gospod ter mi segel v rokó.

Bil je dr. Fran Borgia Sedej, takratni dvorni kaplan in sedanji knez in nadškof goriški, s katerim sem se bil upoznal pred leti osebno na Srpenici v Soški Dolini, kjer je nadomeščal obolelega vikarja Kurinčiča, najboljšega pevca-tenorista vse ondotne vladikovine...

To neznatno epizodico sem tu porinil vmes, ker spada, kakor bom takoj dokazal, k označenju Aškerčevega spoznanja z imenovanim cerkvenim dostojanstvenikom in intimnim duhovniškim prijateljem sošolcem Simona Gregorčiča. —

Kakor mi je bil obljubil v svojem pismu iz Mozirja dne 17./I. 1894, mi je vrnil čestitko za god na vizitki od ondod dne 30./7. 1894.:

„Dragi Vatroslav!

Vsega najboljšega za jutrnji Tvoj god želi Ti iz srca

Tvoj A. Aškerc.“

In poldrugi mesec na to, v septembru leta 1894. se mi je ponudila končno prilika za dolgo zaželjeni zopetni poset prijatelju Antonu Aškercu v Mozirju.

Imel sem namreč izplačati zavarovani kapital nekemu posestniku po smrti njegove žene v ondotni okolici. Prišedši v Mozirje, sem najpoprej posetil prijatelja A. Aškercu, ki je imel svoje kaplansko stanovanje v stari šoli. Sprejel me je z glasnim vzklikom: „No, vendar enkrat si prišel!“ In ko sem ga povabil, da bi me spremil v Kokarje, je bil z veseljem pripravljen ter je šel nemudoma peš z menoj ob Savinji navzgor do Turnškove hiše, kjer je bila gostilnica in prodajalnica ob enem. Tam sva si najela voz.

Ko je voznik pripeljal koleselj pred prag, mu reče Aškerc: „Vas ni treba — bom jaz kočiral!“ In usedši se poleg mene na voz, je pognal konjiča-belca: Hüü, šimelj! Danes imaš — latinskega kočijaša! Če ti ne znaš bolje voziti, kakor jaz kočirati, pojdemo vsi trije v Savinjo!“....

„Kakor Praznik s svojój ženój, kaj ne da!“ sem pridodal jaz, oponašaje pesnikov „oj!“, čemu je on pritrdil s tipičnim svojim: „ha, ha!“

Aškerc je bil tisti dan izredno dobre volje, pa, kakor sem čutil iz njegovih besed, bil je to le nekakšen „Galgenhumor“, kajti stresal jih je iz rokava kar cele litanije pikrih sarkazmov in gorjupih dovtipov, da se je vse isknilo okrog naju.

Pravil mi je, da se mora usposobiti za kak drugi poklic, pa makar za kočijaža; kajti za „duhovnika“, kakor pravijo, prê nisem „poklican“...

Pripovedoval mi je potem ondi „pod milim nebom,“ da je imel neke konflikte radi svojih — obmiznih pogovorov z vitanjskim župnikom, ki jih je ta-le sproti zapisoval ter jih kar gorke poročal knezoškofijskemu ordinarijatu. Nedavno da je moral romati zaradi tistih pogovorov z župnikom Jos. Žičkarjem v Maribor, kjer mu jih je preiskovalni kanonik Kosár dal čitati s pristavkom: „Čemú razpravljate takšne stvari z ljudmi, ki ne razumejo nikakšne nedolžne šale!“...

Šlo je za neke kritične opazke Aškerčeve o nedostojnih prisposodobah o D. Mariji v lavretanski litaniji...

„Ne vem, kakšno vero učé dandanašnji?“ je nadaljeval imenovani prelat. „Zdaj se duhovnik ne sme več ne šaliti, ne smejeti, ne piti, ne peti, da ne govorim o plesu, ki ga slikajo kakor direkten pohod v pekel... Za Slomškovega škofovanja je bilo povsem drugače! Ko se je tolerantni škof Anton Martin napovedal za birmo, je posebej še naročil dotičnemu župniku, naj povabi vse vesele svoje tovariše iz okolice: „da bomo po cerkvenem opraviilu katero zapéli ter da bomo, kakor pravi ena njegovih vnoslavnih pesem: „dobre volje tam‘...“

Po lojalnem Aškerčevem pojasnilu onih šaljivih pogovorov je pesnik podpisal neko izjavo, da se prvič: smatra slej kakor prej katoliškim duhovnikom ter da drugič: pripozna knezoškofijski ordinarijat za svojo predstojno oblast v cerkvenih zadevah, potem pa se je zglasil pri škofu, ki ga je sprejel jako „milostljivo“ in mu podelil v znak sprave „apostolski blagoslov“....

Kaj pa hočeš še več, duša krščanska? sem ga vprašal takisto na videz jovijalno, na kar mi je prijatelj Tone tožil, da ga zdaj zopet preganjajo neke — „histerične tercijalke,“ ki ga hodijo črniti v dekanijo, da jim je „preposveten“ ter „premalo pobožen“ ka-li?.. V resnici pa gre za to, ker da neče poslušati njihovih neslanih čenč v izpovednici...

„Sploh: vidim, da bode treba izpreči ter poiskati si drugo službo!“ je rekel nekam bridko ter pognal „šimeljna“ na Praznikovo dvorišče.

Ker je bil gospodar nekje v gozdu, odkoder se vrne šele proti večeru, sem naročil sinu, naj pride oče k — Turnšku, da mu izplačam zavarovani denar vpricho njega.

In vrnila sva se v naznačeno gostilnico nazaj, kjer sva v šatoru pod velikansko lipo sedela do

večera, v družbi zgovornega gospodarja in drugih gostov.

Ko se je solnce nagibalo za gornjegrajske gore, bližala sta se od nazarijskega samostana sem doli ondotni frančiškanski pater-gvardijan in neki drug črno oblečen gospod s cilindrom na glavi, ki sem ga spoznal že od daleč.

Bil je — dvorni kaplan: dr. Fran B. Sedej z Dunaja!

Šel sem gospodoma naproti ter ju pozdravil. Ko me je dr. Sedej zagledal, je vzkliknil presenečen:

„Oho! Vi pa za menoj hodite!“

„Ni res, gospod doktor! ampak Vi ste prišli za menoj, kajti jaz sem Vas ostavil še 20. majnika letos na — Dunaju!“ sem rekel.

„Imate prav!“ je odvrnil, potem pa pridodal: „Spotoma domov na Goriško si ogledam prelepo vašo Savinjsko Dolino...“

Na to sem ga vprašal, če bi mu smel predstaviti nekoga, ki ga sicer ne pozna po obličju, pač pa po njegovih delih.

„Prosim!“ je rekel živahno, na kar sem poklical Aškerca, ki je prihitel naglih korakov iz šatora.

Tu se nam je predočil ganljiv prizor, kako sta si gledala zavzeta iz obličja v obličje: tu —

iz avstrijske stolice došli dvorni kaplan, tam pa skromni župniški pomočnik iz Mozirja!

Po iskrenem medsebojnem pozdravu je dr. Sedej povabil Aškerca na izprehod po zelenem bregu Savinje gor in dol, kjer sta se potem peripatetično razgovarjala celo uro...

Kaj sta ona dva ondi tisti večer razpravljala, ne vem; kajti pesnik mi ni ničesar povedal, jaz ga pa tudi nisem nič vprašal, zlasti ker je korakal potem, domov gredé, ves zamišljen poleg mene ob bistro šumeči Savinji navzdol.

Ko pa sva v Mozirju dospela do njegovega stanovanja, je Aškerc izpregovoril te-le pomenljive besede:

„Hvala Ti lepa, da si me seznanil s tem modrim, blagodušnim in kakor je videti, tolerantnim duhovnikom, kakršnih ni v naši vladikovini! Ko bi on bil škof, bi se pod njegovim vodstvom dal prijetno obdelovati — „vinograd Gospodov“!...“

Na to pa se je pesnik okrenil naglo, mi stisnil roko ter želeč mi „Lêhko noč!“ smuknil skozi vrata v temno šolsko vežo. — —

Drugo jutro na vse zgodaj sem ostavil Mozirje, ne da bi se bil mogel posloviti od Aškerca. —

(Konec prihodnjíč.)

CAVTAT.

UMRL JE.

I.

Gospod Štefan Gazvoda je ležal vznak po postelji in gledal enolično v rožnati in nizki strop svoje prostrane in tihe sobe. Zunaj po hodniku je še žvenkljala kuharica s krožniki in žlicami, ki jih je nesla od kosila v spodnje prostore, skozi odprto okno je priletela v sobo debela in plava muha, obletavala glasno zvenče vse kote in šinila večkrat tudi preko postelje; sicer je bilo vse tiho, topo, brez misli, samo župnik se je pogovarjal s svojo vestjo. Za rjavim in gladkim čelom se je zganila naenkrat misel in vprašala: „Ali že zopet godrnjaš?“ A na duši je sedela vest kakor veverica, držala v rokah srce in vgriznila vanje s svojimi belimi in špičastimi zobmi, da je zbolelo.

„Ali se ne domišliš? Dva iskra belca kakor dve ogromni in živi solnčni lisi preko Kuzmovega polja...“

„Dvanajst maš sem molil zato in štirideset dni sem se postil!“

„Dva belca in na enem mlada ženska...“

„Tudi sem dal prebarvati svetega Miklavža, ki se mu je bil že oluščil plašč in so mu bila v roki pobledele jabolka. Tudi Materi božji sem omislil prekrasno ruto, da sije solnce iz nje, kadar je dan lep in jasen!“

Veverica je zopet vgriznila in srce je silno zbolelo.

„In vse drugo, in vse drugo! Nisi dovolj molil, nisi se dovolj pokoril!“

„Dvajset let sèm molim vsak dan dva rožna venca za svoje grehe. Dvajset let!“

„Ni dovolj, ni dovolj!“

„Sam škof je iztegnil nad mano svoje roke in izrekel vesoljno odvezo.“

„Ni dovolj, ni dovolj!“

„Kaj pa hočeš?“

Naglo, naglo je planilo vprašanje, a veverica ni odskočila; še bolj je oprijela, še globlje je zapičila svoje ostre zobe.

„Tiste, ki si jim storil zlo, tiste bi moral prositi odpuščenja. Čemu si hodil okoli drugih, ko si se pravih poniglavo ogibal?“

„Sveta vera me uči tako, naša sveta vera!“

Veverica je pobesnela nad to izjavo in je vgriznila v živo srce tako zelo, da je župnika vrglo z vsem životom in z vso težo vred kvišku in da so močno zaječala pod njim peresa, ko je padel nazaj.

„Jaz sem sodnik, jaz sem sodnik, jaz, tvoja vest!“

„Molči, molči, molči! Nekega dne se odpravim na pot in vse uredim. Poiščem vse, katerim sem storil zlo, in povsod se zadolžim!“

„Hitro, hitro, Gazvoda!“

„Zakaj?“

„Smrt je že na vrtu, Gazvoda! Kolikokrat sem te grizla, a vselej zastonj! Ne hiti več, Gazvoda, zamudil si! Glej, ravnokar je zlezla smrt skozi okno in zdaj stoji ob tvoji postelji!“

Župniku so zastale misli, izbulil je oči, kri mu je zalila glavo, ki jo je hotel dvigniti, pa je ni več mogel. Že je sedela smrt na njegovih prsih in srkala iz njih moč in življenje, kakor žejen vampir. Hip prej je ležal živ na postelji, hip pozneje mrtev. Oči je zaprl, a obraz je bil enako rjav in okrogel kakor prej, prsti rok so bili enako debeli in kratki, život čokat, prostran in trebušen.

Po sobi je bilo vse tiho. Črne stare omare so se motno svetlikale, svete podobe — Kristusi in Marije, Sv. Frančiški in Antoni — so gledale resno in Bogu vdano s sten, temni, s črnim usnjem prevlečeni stoli so nastavljali svoje široke in z belimi gumbi ograjene sedeže v sobni hlad, skozi odprto okno pa je šumela košata lipa, drgnila v vetru list ob list in vejo ob vejo.

Smrt je sedela še v njej, ko je šinila župnikova duša mimo nje in se vzpela naravnost kvišku proti nebu. To je bil zdaj Gazvoda. Prej

kot človek se je širil v prostoru, ki obdaja zemljo in svetovja, zdaj kot duh je postal s tem neskončnim prostorom eno. Njegovo sedanje uho se je spojilo z ušesom vesoljstva in ravnatoko njegovi ostali čuti. Slišal je vse, videl vse, čutil nenadoma vsako valovanje, ki ga je povzročila roka ali kretnja daljnega ali bližnjega zemljana.

V zrak je hitela nevidna duša, slična podolgovati meglici, ki se je drži v sredini grizoča veverica. Grizla je, jako je grizla in tako jo je obtežila, da je zavihrala v stran in sedla na jabolko cerkvenega stolpa.

V kajži na koncu vasi je robantil tedaj berač Kuzem, se grabil za sive lase in tolkel po tleh s palico, da so se odkrhovale preperete trske in odskakovale visoko proti nizkemu in črnemu stropu. Kmet Križ mu je ravnokar skozi okno povedal, da je zadela Gazvodo kap in da leži že mrtev.

„Zaradi pšenice si se tožil z menoj. Dobil si ti, ki si bil gospod, izgubil sem jaz, ki sem kmet. Edine tri njivice so mi prodali!“

Duši na cerkvenem jabolku je hudo in trese se, kakor bi jo prepihavala burja. „Molči, molči,“ pravi, „vse bo poravnano!“

„Tudi za svete može imajo pekel!“ kriči Kuzem. „In kakšnega vruga imajo v njem, Gazvoda, kakšnega vruga! Velik je, kakor gora in močan kakor plaz! Tistemu te priporočam!“

Duša na jabolku se trese, kakor bi jo odmetaval vihar. „Tiho,“ šepetaje, „tiho! Za pet Kristusovih ran, molči! Vse ti bo povrnjeno!“

„Gorel boš, Gazvoda, haha! Jaz beračim, zdaj prideš ti na vrsto. Tisti veliki vrug, ki sem mu tebe priporočil, te bo nabodel na vile, pa te obračal na ognju kakor ovna!“

Duša na jabolku tako odskoči, da pade na streho in s strehe v žleb. Tam se stisne med obe kositerni steni in ponižno šepetaje in prosi: „Usmili se, brat v Kristusu, usmili se!“

„Prosim te, o Bog,“ moli Kuzem, „usliši mojo molitev! Ko zagledaš pred seboj Gazvodo, ne poslušaj ga, ne daj, da bi omadeževala njegova beseda nebeško kraljestvo! Zemljo, ki jo držiš v roki, mu zakadi v glavo, Luciferja pokliči in ga ukaži odvesti v peklenški ogenj! Glej, njegovi belci so mandrali mojo pšenico!“

Duša ne giblje več. Po žlebu leži iztegnjena in se ne gane. Slabost, posledica silnega straha, jo je obdala in premagala.

II.

Kuzem se je napil v krčmi žganja in pritiptal in pritaval že pozno v svojo bajto. Kar

oblečen se je iztegnil po postelji in takoj zaspal in zasmrčal.

Veža, vrata v sobo in okno na polje, vse je bilo odprto in kresnice so letale skozi hišo. Tudi nočni metulj se je zmotil, frfotal po kotih, se zaletaval v strop, iskal dolgo izhoda, in ko ga je našel, naglo in preplašeno odletel. Zakaj Kuzem je silno smrčal, brcnil včasih z okovanim škornjem v skrajnico in povzročil tak pok, da je odmevalo daleč okrog po tihem polju.

Duša je zlezla na rob žleba, se spustila nazaj proti zemlji, splavala skozi okno v beračevo izbo in mu sedla tam na prsi.

„Hu!“ je grčal v trdem spanju Kuzem, otepaval z rokami po postelji in bil s škornji ob skrajnico. „Hu! Kdo pa si, božji?“

„Tvoj župnik, Štefan Gazvoda!“ je odgovorila duša.

„Hu!“ je grčal berač. „Kaj te še ni zgrabil vrug, ki sem te mu priporočil? Beži, v imenu Boga očeta in sina in svetega duha! V življenju si me drl, po smrti pa me tlačiš kako mora!“

„Odpusti!“ je rekla duša. „Vse mi odpusti, da pade z mene vse posvetno in da se lahko vzpnem v kraljestvo duhov! Poplačal te bom, vse ti povrnem!“

„Ne moreš, haha!“ se je zmagoslavno režal Kuzem. „Svinca sem dejal v mošnjo, pa za vrat sem ti jo privezal! Tudi glavnemu vrugu sem te priporočil.“ In berač se je hohotal, da se je razlegalo daleč po rosnem polju in da je netopir, ki se je zaletel skozi okno v hišo, od straha zacvilil in padel na tla. Naposled, ko se je izsmejaj, je pobaral. „I, kaj bi mi pa dal?“

„Denarja!“ je rekla duša in Kuzem je dobil takoj popolnoma drug glas. Vprašal je zaupljivo: „Ali mi boš povedal številke, ki bodo visele v nedeljo rdeče pred loterijo? Ne maram, da bi mi povedal samo tri! Vseh pet mi povej, drugače ti ne odpustim!“

„Ne!“ je dejala duša. „Drugače napraviva, ne povem ti številke, ker je loterija goljufija in ima tam vrug svoje kremplje zraven. Poslušaj! Na cerkvenem podstrešju je nasproti vrat, skozi katera boš prišel, v desnem kotu debel hrastov tram, ki je iz konca nasproti strehi votel. Tam je železna skrinjica, tisto vzemi za poravnavo!“

„Kaj pa je v njej?“

„I! Kar rabiš: denar! Tvoj naj bo, a zdaj izreci odpuščenje!“

„Če je res!“ je zastokal Kuzem. „Ne verjamem ti! Dosti grehov moraš imeti, ko si težak kakor sod medu!“

„Še dva!“ je odgovorila duša. „Ali ta je najtežji. Odpusti mi!“

„Če dobim res denar, sva prijatelja: ti duh rajnega Gazvode, in jaz človek. Velja!“

„Velja!“ je šepnila duša in že v tistem hipu je dihal Kuzem laglje in složneje. Tudi pomiril se je. Z rokami ni več opletal okoli sebe in s škornji ni bil ob skrajnico.

Duša si je oddahnila. Veverica ni več tako globoko zadirala svojih zob in tudi k zemlji ni vlekla tako silno kakor prej. Ali ko je letela nad vasjo, vendar ni bilo mogoče trajno kvišku. Za kolikor se je zagnala, za toliko je padla in nikjer ni izginilo pod njo slame, da bi ne bila zadela obnje.

Letela je v spodnje prostore župnišča. Okno je bilo zaprto in morala se je zelo stisniti, da je lahko zlezla v sobo. Špranja, ki jo je puščala zgoraj razsušena deska, je zijala na ozko.

Lucija je trdno spala. Bila je močna, zastavna in košata. Gole, okrogle in junaške roke je stezala po rdeči odeji, nekoliko odpirala ustne in enakomerno in močno dihala.

Duša se ji je spustila na mehke, rastoče in padajoče prsi. Ženska jo je začutila takoj, zahropela je in stisnila ustne. Tam tik postelje na štirioglati okrogli mizici je stala skledica blagoslovljene vode in v njej se je namakala oljkova vejica. Duša se je začudila: „Čemu to, čemu to? Saj leži truplo Gazvode zgoraj, mrtvo je in se nikoli več ne gane!“

„Kdo je?“ se je čudno v spanju oglasila Lucija.

„Tvoj gospodar Štefan Gazvoda!“

„A — oni! In kaj bi radi?“

„Težak sem, ali ne čutiš, Lucija? To so še grehi!“

„O, čutim! Težki so!“ grči in neumljivo izgovarja oskrbnica.

„Včasih, spominjaš se, sem prišel prej v življenju iz nadstropja ponoči dol in trkal na ta vrata. Ti si odprla, me poškopila z blagoslovljeno vodo, in vselej sem se vrnil!“

Lucija je nemirna in se hoče obrniti na postelji, a se ne more.

„Meso je človekov sovražnik!“ govori duša. „Peče ga, žge, tišči v greh, vodi na grešna pota. In meso enega, okužuje meso drugega in tako je ves svet ena sama neskončna grešna veriga! Enako je bilo z menoj. Tudi tebe sem okužil, ali ne?“

„Oh, to vprašanje, gospod Gazvoda!“ vzdihne čudno v sanjah Lucija.

„Ta greh se me še drži in otresti se ga moram, predno hočem pred božjo sodbo. Odpusti mi ga, Lucija!“

„Odpuščam!“ pravi oskrbnica in se izkuša nasmehljati. „Kaj pa denarji?“

„V moji sobi v nočni omarici je nekaj v knjigi, tisto je tvoje!“

„Sem že vzela! Malo je!“

„In v omari za knjige je hranilna knjižica. Pa naj bo tvoja!“

Lucija umolkne in trdno spi, duša se dvigne in zleze veliko laže skozi špranjo na plano, kakor je pa lezla prej v sobo. Čuti, da je mnogo spretnejša. Pri poletu plava visoko nad strehami, nikjer je več ne premaga okorna teža, da bi omahnila in zadela ob slame hiše, kozolca ali hleva. Leti nad krajino vedno dalje in dalje. Nagla je kakor lastovica in predno poteče znatna doba časa, že hiti v nočnem zraku nad visokimi mestnimi hišami, se ogiblje še višjih strelvodov in se nenadoma pogrezne globoko v ulico. Tam obletava hišo, gleda skozi špranje zastrtih oken in nenadoma izgine za šaluzijami.

Pride v sobo, kjer spi vdovec in penzionist Janez Ahčin. Na mizi gori nočna lučka, nepretrogoma utriplje s svojim drobnim plamenčkom in riše in meče na pisane stene dolge in čokate plasti svetlobe, ki se zdaj umikajo temnim zaplatam senc, zdaj jih zopet naskokujejo in odrivajo. Omare stoje mirno, le po zrcalu pleše rumeni plamenček. Kadar se ozre na podobo, vi-sečo na steni, stopi včasih iz nje kuštrava in majhna moška glava, včasih obraz ženske z lepimi očmi in rdečimi lici, včasih drobna glava vola, ki gleda neumno in v zadregi po sobi.

Duša sede na vrat Janezu Ahčinu, ki je zabuhel in rdeč in takoj zakašlja in zahrope. „Kaha-ha-aj?“

„Jaz sem tukaj, Štefan Gazvoda, tvoj prijatelj! Glej, umrl sem!“

„Kha-haj?“ zagrči Ahčin in prekriža roke na prsih.

„Ne morem v kraljestvo duhov, ker nisem čist! Še en greh me teži, ki mi ga moreš le ti odpustiti!“

„Da si umrl!“ se oglasi v spanju penzionist in doda: „Štefan Gazvoda... prijatelj...“

„Ko si se oženil, si služboval v mojem kraju in takrat sem kupil dva belca z dolgimi belimi grivami in dolgimi košatimi repi. Dve beli solnčni lisi!“

Duša pripoveduje in penzionist hrope „Da-h-h-a!“

„Mlada tvoja žena Angelina si je želela ježe čez gozd in plan. Izbrala sva belce in valovila kakor vihar po pšenici in ovsu, da je bodlo tuje klasje konja v smrček. Sredi zelenine poljan kakor dve solčni lisi...“

„Da-h-a!“ smrči penzijonist in potiska noge v skrajnico, kakor bi ga prijel v palcih krč.

„V gozdu nekoč sva privezala konja in sedla na mah. Angelina vsa rdeča, kaže s prstom name in se smeje. Enej, Enej, jaz sem Dido, tvoja kraljica...“

„Ho-o-ho!“ se oglašja nejevoljno Ahčin, z roko udari ob steno in zamrmra komaj umljivo: „Proklete sanje!“ In zopet smrči.

Duša se razvname v spominu in govori hitreje in z večjim ognjem: „Kakšna sreča je bil poljub, vsa sreča je bil, kar je je dalo življenje! Ljubezen je vse, kar ima človek! Živeti, živeti — kakšna slast!“

Duša preneha in se trese v strahu nenadne misli, da se je morda s tem vročim spominom zopet pregrešila. Penzijonist hrči in ne dostavi ničesar.

Na mizi plahuta plamenček, premetava se nad ozko plastjo olja, prične prasketati in nena-

doma ugasne. Skozi okno nad gardino pogleda v sobo ozek pramen sive in še meglene jutranje svetlobe.

„Gazvoda, tvoj prijatelj, je storil greh, a odpusti mu, da najde njegova duša mir!“

„Hajd k vragu! Proklete sanje!“

„Gazvodaj tvoj prijatelj, prosi, odpusti mu greh!“

„Odpuščam!“ zagolči v spanju Ahčin in potegne odejo preko glave. Duša se izmuzne izpod nje, splava skozi okno in ne čuti več vesti. Odpadla je veverica, lahka je, spretna in veselo in pogumno se takoj okrene proti jutranji strani, kjer že zlati nebo sveža in žarna zarja. Rahla in rožna rdečica gre vanjo, ko se bliža solncu, ki leze izza gor, vsa je urna in lahka in nenadoma utone v brezmejni prostornini onstran žareče nebeške oble.

* * *

Naslednji dan je videlo solnce dvoje srečnih ljudi in enega, ki je mislil nazaj in se čudil. Prva dva sta bila Kuzem in Lucija, a drugi Ahčin. Dve beli solčni lisi na zelenini poljan sta se premetavali pred njegovimi očmi.

M. L.:

JE PRIPLAVALA MI LADJA...

Je priplavala mi ladja
z južnim cvetjem iz tujine,
z rosnim cvetjem iz daljine...

„Rože, rože rdečeliste,
kje je zemlja vas rodila,
kje je rosa vas pojila,
da milobne ste tako?“

„Na gredicah italijanskih
žarki so nas izvabili,
in večeri toplojasni
v nas milobo so dahnilo...
Ni nas rosa napojila,
solza nas je porosila,
solza lepe Italijanke;
na gredicah nas je brala,
bleda, tožna šepetala:
»Na oazi afričanski
krogla njega je zadela,
mlado mu življenje vzela...
O, zaman ste, rože, cvele
več ne bodo moje roke
vas na grudi mu pripele;
nikdar več ne bodeš, cvetje,

vonj čaroben vanj dahnilo,
oljka senči mu gomilo,
palme so nad njo zavele...
In le ptice brzokrile
bodo mu na grob nosile
moje duše tih pozdrav. —
In večere bom ljubila
črne, ko oči njegove,
sama bodem solze lila,
s tugo drugih se tešila...“
Marsiktera tajno plaka,
s strahom zaročenca čaka —
a vrnitve več ne bo...
Vetra nema govorica
bode božala ji lica...

Rože, rože, živordeče,
tihe priče prošle sreče,
zdaj simbol ste mi postale
rane vedno krvaveče...“

In priplavala je ladja
z južnim cvetjem iz tujine,
z rosnim cvetjem iz daljine...

AVGUST STRINDBERG.

Mogel bi opremiti ta svoj sestavek o Strindbergu z geslom, besedami, ki jih je napisal znameniti literarni historik G. Brandes v svojem kritičnem eseju o Henrikju Ibsenu, rekoč: „Es ist in der Regel ein Fluch für einen Schriftsteller nicht einer Weltsprache anzugehören“ — in podatki eklatanten zgled, kako je tudi pisatelju provincijalnega, malomeščanskega naroda mogoče razmakniti tesno okrožje svoje domovine ter ukazati milijonom, da ga poslušajo: Strindbergove knjige so izhajale v švedskem, a zaeno tudi v francoskem in nemškem jeziku.

Mogel bi istotako citirati biblijo ali Nietzscheja; Zend-Avesto ali koran ali karkoli: vse pa bi bilo samo medel, neznamenit utrinek, ki bi komaj pričal o silnem, donebesnem plamenu: o življenju-plamenu, ki je žarelo samo iz sebe, borilo se z vsem in s samim seboj, hotelo in se dvigalo navzgor, vse više in širje, dokler ga pač ni dosegla usoda vsega minljivega.

Dne 15. majnika so poročali časopisi, da je prejšnjega dne ob pol petih popoldne po dolgi, neozdravljivi bolezni — želodčnem raku — umrl švedski pisatelj Avgust Strindberg. In tako se je dopolnilo eno najplodnejših, najbolj raznolikih in viharnih življenj minulega stoletja.

V višji gimnaziji me je opozoril na Strindberga mlad profesor; dal mi je v roke roman „Rdeča soba“ — knjigo, ki je leta 1879. namah širom švedske domovine proslavila dotlej malo znano pisateljevo ime. Ko sem čital knjigo jaz, je pravkar vstajala nad evropskim literarnim svetom violetna, mistična zarja neoromantike; tudi nad slovenskim svetom je vstajala in se izžarjala v Cankarjevih poemih v prozi ter upijanjala nas, dvajsetletnike. V mojo razsanjano nedozorelost je segel tako tuje kruti, dosledni realizem „Rdeče sobe“. Knjiga mi je bolj imponirala po svoji širokopoteznosti, nego se mi priljubila. Čutil sem samo, da veje iz nje silen, nebrzdan temperament, ki ne zahteva ničesar drugega, kakor da se mu vda človek vsega: njene trpke moškosti in brez-

obzirnosti nisem mogel doumeti. Pač pa sem razumel usodo glavnega junaka, Arvida Falka — v njem je ustvaril Strindberg samega sebe —, človeka, ki se išče in se ne drzne verovati vase, mladega, plahega in samosvojega. In poleg tega njegova svakinja, lena, groba, poulična in neumna ženska. Ta dva tipa sem razumel; tipa, ki signalizirata malodane vse poznejše umetniško stvarjanje pisateljevo, bodisi v romanu ali drami. — Osebnost Arvida Falka je odražena v slikah iz življenja v Stockholmu, tičočih se žurnalistike, trgovine, umetnosti in državne uprave. V vse je posegel mladi Strindberg, s svojim novim pogledom je premotril in ocenil reči. Facit pa je bila bankerotna mizernost na vseh poljih. Zato je knjiga „Rdeča soba“ vse ljudi globoko ranila v njih nacionalnem egoizmu, da je izzvala viharen protest in viharno priznanje.

V osemdesetih letih je vrelo in kipelo po vsem severu. Björnson in Ibsen sta stala na Norveškem v razcvetu svoje moške dobe in se borila z družbo, njeno konvencionelnostjo, zlaganostjo in korumpiranostjo. Na Danskem je pisal J. P. Jakobsen svoje romane in novele, polne notranjih globin in nežnosti in odpora do zunanjega življenja. Kakor pravijo ocenjevatelji te dobe, je po vsem severu postala literarna umetnost — narodnostna zadeva. Nosilci novih idej so dobivali pesniško gažo in danski in norveški narod je smatral za svojo dolžnost, zasigurati svojim produktivnim duhovom njih obstoj. Le na Švedskem je vse molčalo... Molčalo, dokler ni namah predramil tega tesnobnega molčanja mladi žurnalist Strindberg.

* * *

Avgust Strindberg se je rodil v Stockholmu leta 1849. Njegov oče je bil z mnogobrojno deco blagoslovljen sočlan lokalne parniške družbe. Njegova rodbina je segala po svojem pokolenju iz Finmarke in mu je podedovala laplandsko kri. Za poznavanje pisateljevega življenja in vsega

notranjega razvoja njegovega pa so predvsem neprecenljive važnosti njegovi avtobiografski romani, ki so pisani s takšno nehlinjeno in iskreno odkritostjo, da jim sme človek brezpogojno zapupati, ker se iz njih zrcali ves avtorjev značaj. „Sin dekle“ (1887), „Izpoved norca“ (1888), „Inferno“ (1897), „Legende“ (1898), „Razdvojen“

(1902), „Samoten“ (1903), — vse to so knjige, ki v jasnih, detajliranih linijah in v trdem, moškem, strindbergskem zanosu karakterizirajo raznobarvne faze avtorjevega življenja: izpovedi umetnika in velikega duha.

V „Sinu dekle“ opisuje Strindberg svojo mladost. Očeta in mater nam očrtuje tako-le:

„Oče je bil zaprta narava, aristokrat po rodu in vzgoji. Hranil je star rodbinski list, ki je označeval plemiško pokolenje iz sedemnajstega stoletja. Nato so bili pradedje pastori, z očetove strani vsi iz Jemtlandije, morda s finsko krvjo. Medpotoma se je pomešala. Očetova mati je bila nemškega rodu, iz mizarske rodbine. Moja mati je bila hči bednega krojača, ki pa jo je potem njen očim pahnil v življenje kot služkinjo in ki je postala pozneje natakara v gostilni, v službi, kjer jo je odkril moj oče.

Mati je ostala demokratka v svoji notranjosti. Bila je vedno preprosto in čisto oblečena. Zaupna s služinčadjo, dobrosrčna napram beračem. Vse stare dovilje, štiri po številu, so često dohajale k nam na obisk in bile sprejete kot stari prijatelji.

Tako se je kri očeta - aristokrata in matere-služkinje pomešala v malem dečku Avgustu Ivanu, kakor ga naziva pisatelj v „Sinu dekle“! To je tisti dualizem, ki zveni bolešno skozi vso knjigo, in to mešanje gosposke in hlapčevske krvi je povzročilo, da je Strindberg v poznejšem življenju tako gorjupo preživel v sebi ves razredni boj. Že v mladem dečku se je bil globoko razvil čut častihlepčnosti. Hotel je postati ljubljenec v svojem domačem krogu, ljubljenec ne samo pri stari materi, marveč tudi pri očetu. Ta pa ga je rezko in hladno odklanjal. In to je dalo fantu povod, da se je zakrknil vāse, postal čemeren, ponosen in tuj. Poleg tega so jeli poganjati v njem razni instinkti zavisti in hinavščine, domišljavosti in laži — instinkti, ki jih je nehote vzgajala v njem domača družina, nerazumevanje s strani očeta in matere. Odtod oni grenki, sarkastični protest proti družini, kot finale k sceni, v kateri je oče z grozo in silo priganjal otroka Strindberga, naj prizna, da je res on izpil neko vino, dokler si otrok iz deške bojzljivosti ni pomagal z lažjo ter zares — priznal:

„Krasna, npravnostna institucija, sveta družina, nedotakljiva, božja naredba, ki naj vzgaja someščane k resnici in kreposti! Ti dozdevni dom kreposti, kjer iz nedolžnih otrok izmučijo prvo laž, kjer trohni moč volje pod samosilstvom, kjer tesnosrčni egoisti ubijajo čut samostojnosti, družina, ti si dom vseh socialnih pregreh, oskrbovalnica vseh udobnih ženišč, sidro družinskega oskrbnika in pekel otrok!“

Zavoljo tega ni čudno, da je že zgodaj začel mladi Strindberg iz ozkega, zoprnega mu družinskega kroga. Ko je dovršil gimnazijo, se je vpisal na univerzo v Upsali. Z očetom se ni razumel, bil je navezan nase. Študiral je naravoslovje, kemijo in medicino, stradal je in se pre-

piral s profesorji. Po tem je bil domači učitelj in nato je izkušal postati gledališki igralec. Ko pa se mu je tudi ta poizkus temeljito izjalovil, si je moral dvajsetletni Strindberg priznati, da je bankeroten. — Doma v svoji podstrešnici je ležal na zofi; po možganih so begale mračne, samomorilne misli in srce se je polnilo krčevitih tesnob in obupa... Nenadno je vstal, stopil k mizi in pisal. In kar je napisal, so bili — verzi!... Nikoli poprej se ni oglasilo — prišlo je v uri skrajne razdvojenosti in Strindberg je spoznal svoj poklic. In še tisto leto je napisal enodejanko „V Rimu“, ki se je uprizorila v gledališču v Stockholmu ob priliki stoletnega jubileja švedskega poeta Thorwaldsena. V istih letih je napisal tudi večjo, znamenitejšo dramo „Mojster Olof“, ki je sicer pri literarnih naobražencih našla priznanja, a na odru ni uspela.

Toda vsi ti literarni produkti mladega Strindberga ne dosegajo „Rdeče sobe“. V njej se je, kakor omenjeno, prvič oglasil on sam, kakor je ostal v svojem bistvu vse življenje: temperamenten bojevnik, kritik „razmer“, satirik družbe, vedno in povsod, pa najsitidi z brutalno silo zagovarjajoč svojo moško premoč nad nizkotnim ženskim tipom. Iz tiste dobe je literarno zanimivih še dvoje del: „Gildina tajna“ in „Soproga gospoda Bengta“ — drami, v katerih je zopet, zlasti v poslednji, z vso rafinirano fineso očrtana ženska: hlepeča in pričakujoča, naivna, ki se vdaja nasladam ljubezni, koketa, ki z očmi ljubimkuje z drugimi, otrok, ki z drobnimi, zlobnimi prsti trga zakonske vezi... To je Strindbergov tip ženske. Vlogo „Soproke gospoda Bengta“ je kreirala avtorjeva žena v „Dramatičnem gledališču“ v Stockholmu ter žela obilo priznanja.

Nedolgo za „Rdečo sobo“ je izdal Strindberg zbirko satir iz življenja v Stockholmu: „Nova država“, slike iz stoletja atentatov in jubilejev, vsled katere je moral z ženo in otrokom odpotovati v tujino. In od tam je prišla njegova prva in edina knjiga, v kateri je avtor kot umetnik-pisatelj popolnoma stopil iz svojega subjektivnega, egocentričnega okrožja v ozadje in ustvaril življenje, ki mogočno utripa v vseh: „Ženitbe“, dvanajst zakonskih zgodb. Seveda je izzvala zbirka v domovini ogorčeno zgražanje in vihar. Pisatelj je bil celo primoran, se zagovarjati pred sodiščem radi bogoskrunstva, a bil je oproščen. Knjiga je ranila v živo, ker ni z dehtečimi frazami izkušala zakriti gnojnih ran socialne bede, ampak jo je le še razgalila do dna; ranila je malodušne optimiste in naivne jasnoglede, ki so se oprijemali evolucijskih teorij, namah hoteli odpraviti vse in

pričarati „boljšo bodočnost“. V znamenju velikega optimizma in malo talenta so se na Švedskem pojavljala tedaj razna gibanja: žensko gibanje, delavsko gibanje, gibanje proti prostituciji in za čistost obeh spolov, — vsa gibanja, ki so sicer kmalu zastala v svojem razvoju, a so imela veliko vero v svojo življensko moč. Iz Norveške je dospela Ibsenova „Nora“ s svojo čudovito, nepojmljivo ženskostjo... Vse se je vdajalo himeram, iz sanjarskega pričakovanja pa jih je predramil k zavesti trdi, grobi, iz globoke resničnosti prihajajoči glas Strindbergov. A kakor da se je avtor sam prestrašil svoje črne resničnosti in se oprijel vere in teorij: v „Utopijah resničnosti“ je odraženo njegovo socialistično naziranje, ki se ga je oprijel na svojih popotovanjih po Nemčiji, Švici in Francoski. Postal je, kakor tudi v „Mesečnjaku“, fanatičen pristaš utilitarizma. V „Utopijah“ se oglašča njegova borba s čuvstvi, s tisto raznotero, neskončno senzibilnostjo, ki se mu je zazdela brezplodna in ki jo je treba iztrgati in premagati. To je boj drhtečih srčnih živcev s hladnimi, umerjenimi in sovražnimi možgani.

Toda vse to ni trajalo dolgo. Preveč je bilo sile in kipenja v lobanji petintridesetletnega moža, nego da bi mislil z vsemi. Njegov duh, oplojen z vso najnovejšo evropsko znanostjo, je zahteval širšega razgleda, nego mu ga je mogel podati socializem. Strindberg se je spomnil nase in je napisal prvi del svoje avtobiografije „Sin dekle“. In v tej dobi moške dozorelosti se je njegova produktivnost razvila do abnormalnosti. Zaeno pa je ustvarjal najboljše svoje stvari, drame, ki so mu donesle svetovno slavo: „Oče“, „Tovariši“, „Upniki“, „Gospica Julija“ — in ga križemsvet proglasile za profeta antifeminizma. Iz vseh veje trd, neizprosni boj med spoloma, gibajoč se včasih v neznanostih vsakdanjosti, ki pa se tuptam razžgô v mogočno, brutalno, polblazno sovražstvo. V vseh teh družinskih tragedijah se bore malenkostne, jezljive, zlohotne ženske za nadvlado nad možem. Strindbergovi možje so jaki in močni po svoji dosledni razumnosti, z obsežnimi možgani, a večinoma slabotni po svojem senzitivnem živčevju, ki je često povod, da ne morejo vzdržati borbe z ženskimi intriganti. V „Očetu“, dramu, ki je zgrajena na primitivnem stavku iz rimskega prava „Mater certa, pater semper incertus“, podleže mož v boju s tremi ženskami: z ženo, taščo in doviljo. Izmučijo ga do polblaznosti, nato pa ga kot popolnoma blaznega dadô vtakniti v prisilni jopič... V „Tovariših“ se hoče slikar Aksel žrtvovati za svojo ženo, da bi si jo osvojil vso; a ona ga ne more do-

umeti. hladna mu je, tuja, nepristopna. Z drugimi koketira in ne ve, da ima vse, kar ima, edinole od svojega moža. A v „Gospici Juliji“ zmaga mož! Plebejec Jean — Janez iz „Sinu dekle“ — zmaga s svojo brutalno moškostjo nad aristokratsko Julijo! Plodno, sveže, vstajajoče življenje zmaga nad trohuelim atavizmom! Viharen in srdit je bil boj, ki se je vršil v tisti strašni noči na samotnem gradiču, predno se je sesul v prah piedestal, na katerem je stala ženska in pred katerim je klečal mož! Zdi se, da je ta poslednja drama izbruhnila iz pisatelja, groba, resnična, enostranska in neizglajena, kakor mogočen evangelij velikega njegovega osvobojenja od ženske: od vsega tistega, kar sovraži mož v ženski, ker mu je tuje po naravi in zoprno, in česar ne more nadvladati; od vsega tistega prenapetega čaščenja in malikovanja — kulta ženske... Takšen „antifeminizem“ sem našel v Strindbergovih dramah: nič sovražstva do ženske osebe, nič mizoginstva, le sovražstvo do onih njenih instinktov, nizkotnih, intrigantskih, neplemenitih, ki jih nikdar nikoli ni zmožen mož, le odpor do poveličevanja in malikovanja ženske ter samo borba za uveljavljenje starega reka: „Žena bodi možu pokorna!“...

Nemogoče je seveda ugovarjati, da je Strindbergova ženska vedno ista; da je najnižji tip, izrodek, živeč le spolnemu uživanju, brezdelju in intrigantstvu. Pa kje je tista ženski prirojena pasivnost, ko hlepi, da bi se vsa vdala možu, ne da bi ga uničila, marveč, da bi se naslonila nanj in ga osrečila? Kje ona tajna, mistična vez, višja in globlja nego poltna spolnost, družeca spol ob spol?... Tega ni povedal materijalist Strindberg, ker ni doživel tega. A da je našel ženo, ki jo je slutil v sebi, bi se mu najbrže v silni hvaležnosti do nje tako zasenčil pogled, da bi mu oko ne moglo prodreti do najglobljih globin duše te človeške „sfinge“. Tako pa nam je on — „sovražnik žensk“ — očrtal in ustvaril žensko dušo, razgalil jo v vseh njenih pra-nagonih, pritiral jo do resničnosti in odel v kričeče barve naturalizma — kakor nihče drug pred njim! Ne da bi omenjal histerično junakinjo v Karin Michaelisovi „Nevarni starosti“, lahko trdim, da je to tip „moderne ženske“ — ženske namreč, ki izpopolnjuje vez med otrokom in možem, tip androgine, ki ga je produciralo do absurdnosti razvito žensko gibanje na severu. „Dozdevno podrejeno stališče, ki ga zavzema ženska, je neposredno odvisno od stališča, ki ga je prisodila narava temu neizzorelemu stvoru med otrokom in možem. Tudi otrok ima podrejeno stališče. To je zelo naravno in nikak pameten človek se ni uprl temu,“ pravi

pisatelj v enem filozofskih odstavkov svoje „Modre knjige“ (Blaubuch), ki jo je pisal kot šestdesetleten starec. — In sovražnik žensk, mizogin?... Naj govori zopet šestdesetletni starec: „Da je ženska to, kar je, sem tudi povedal; ampak vedno sem ljubil eno edino žensko in imel ž njo otroke. Kdor me imenuje sovražnika žensk, je torej nespametnik, lažnik ali pa bebec! Ali pa vse skupaj. „Da, to je bila njegova nevesta mladosti,“ kakor jo imenuje sam istotam in ki jo je ljubil v vseh, vzlic temu, da se je trikrat poročil in ločil!

Vse te drame, ki so med svetom vsled svojih antifeminističnih tendenc vzdignile oblak prahu, pa so tam gori v domovini pisateljevi dopolnile višjo misijo in zasekale globljo sled. Reformirale so gledališče: odstranile šablonsko konvencionalnost, vrgle raz prestol neresničnost in dale prostora vsemu, kar je iskrenega, resničnega in močnega.

Istodobno z omenjenimi dramami je plodovitost pisateljeva producirala še nebroj drugih del. Eno dejanki „Gospica Julija“ in „Upniki“ sem omenil; sem spadajo še „Paria“, „Samum“, „Močnejša“, „Pred smrtjo“, „Debet in kredit“, „Materina ljubav“ in drugo. Napisal je roman „Otoški kmetje“, novele „Švedske usode“, „Tschandala“, „Otok blaženih“... zbirke pesmi („Mesečnjak“), znanstvene in filozofske spise — vse stvari, ki se ne dadô objeti na tesno odmerjenem prostoru skromnega pregleda, ampak naj čitatelju samo ilustrirajo izredno plodovitost, bodro agilnost in mnogostranost tega nikoli mirujočega duha. To je namreč ena najmarkantnejših potez na pisatelju Strindbergu: radoznalost amatêrja in diletantsko neprofesionalno proučevanje vsega, združeno z duhom genija, ki z lahkočo prodira stvarjem do jedra, ne da bi jih samo proučil in da bi potem počivalo bogastvo brezplodno v njem, kakor pri mnogih učenjakih sterilnega duha, — ampak da po zakonu produktivnosti ustvarja takorekoč iz starega novo. Karakteristikon produktivnega, genijalnega duha je namreč, da na podlagi starih dejstev ustvarja nove konsekvence. „Vse proučiti, vse oceniti!“ bi se moglo smatrati za devizo Strindbergovo in zato se pisatelj ni vse svoje življenje boril in prepiral samo z ženskami, ni samo do smrti osmešil propagatoric ženskega gibanja, ni samo s svojimi trditvami presenečal astronomov, filozofov, iznajditeljev, kemikov in medicincev — ampak je v svoji „Modri knjigi“ z drznim prstom pokazal na trhlo nezanesljivost, na veliki fiasko vse vede in znanstva. Pač se more njegovemu znanstvu očitati diletantstvo, ne more pa se ovreči veliki sveži duh; pač se more

njegovi literaturi očitati skrajna subjektivnost — a bil je satirik po poklicu. In privilegij satirika je njegova skrajna subjektivnost...

V tem času, ko je zavzela pisateljeva produktivnost najširše dimenzije, pa je bilo njegovo privatno življenje razdrto in tudi v notranjosti je zazijal razdor, ki ga niso mogle izlečiti iluzorne ideje pozitivizma in socializma, niti površnost in sterilnost ateizma. Že se je natihem in počasi javljal veliki njegov duševni preokret. Prvi zakon je bil razdvojen. O mukah in trpljenju tega zakona govori s trpkim glasom „Izpoved norca“, drugi zvezek njegove avtobiografije. Bil je sam, kakor že poprej, v svoji mladosti, ko se ni še osmelil verovati vase. A zdaj je ležala že polovica življenja za njim, že polovica pogumnega, plodonosnega dela, in v njem je bila velika samozavest. Najsi je bil sam, stal je sredi vsega kakor orjak s svojim ženijalno skonstruiranim materijalizmom, oprt ob smelodržno idejo Nietzschejevega nadčlovečanstva. Čutil je svojo duševno premoč, zavedal se je sile svojih možgan in matematične doslednosti svojega razuma, zaeno pa je slutil natihem, da eksistira še drugo življenje. Drugo, nepojmljivo, nedoumno. Življenje, tako zagonetno, tako tajno snujoče, da ga ne more objeti človeška zavest, ne doseči grobi razum. Kako bi pač mogel akceptirati to življenje intelekt, ki spi v njem sila nadčloveka? Strindberg ni priznal tega „nepojmljivega“, baš vsled tega, ker ga ni mogel pojmiti. To je tisto kočljivo, preko česar je junak nadčlovek v romanu „Na odprtem morju“ leta 1890 šel v blaznost... Doletela ga je ista usoda, kakor stvaritelja nadčloveka samega in nešteto drugih. In Strindberg sam?...

Roman „Na odprtem morju“ tvori kakor „Rdeča soba“ eno temeljnih točk Strindbergovega življenja. Knjiga, polna grandioznih slik, zaničevanja žensk, izraz mogočne osebnosti. Vsekakor najboljši roman, ki je izrabil tragični motiv nadčloveka... Zdi se, kakor da je štiridesetletni umetnik že napol slutil, kako preti usoda. Svojemu junaku-nadčloveku je usodil zblazneti, a sebi samemu?... Poostiril se je boj s samim seboj, globlje je šel in globlje je ranil, razdor v njem pa je rasel in nič ga ni moglo izlečiti. Zatekal se je naravoslovju in napisal dvoje čudovitih knjig: „Švedska narava“ (1892) in „Sylva Sylvarum“ (1896). Pečal se je s kemijo, delal v laboratoriju in izkušal rešiti, kar je nepojasnjena. Ker je bil neprestano v denarnih kalamitetah, se je vdal alkimiji in eksperimentalno produciranje zlata. Na ta način je stopil v dotiko z magijo in okultizmom. Njegov drugi zakon je bil razdrt,

F. PRÖLL: NA SVIDENJE.

uničen, ločen. Ostala je samo še gorjupa zavest svoje lastne krivde, ostala je zapuščenost, beda, obup. Daljni, nevidni sovražniki so se jeli oglašati, preganjati ga, streči mu po življenju. Zvečer, ko je vstopil v svojo sobo, je začul nad sabo, nad stropom, sumljivo ropotanje, in takoj je vedel, da so njegovi sovražniki, ki ga preganjajo. Postavljajo stroje, s katerimi mu hočejo vzeti življenje. Komaj je legel na posteljo, že je začutil, kako mu z ogromno, neznosno težo lega preko prsi, mu jemlje sapo in ga duši. Čutil je, kako mu krči ude električni tok nevidnih sovražnikovih mašin. In je planil iz postelje, iz izbe, begal iz stanovanja v stanovanje, iz hotela v hotel... Vse zaman! Sovražniki so mu neprestano za petami, proganjajo ga, strežejo mu po življenju, izkušajo ga uničiti...

Kaj je bilo vse to? Ali je bila blaznost?... Da, bila je polblaznost preganjanosti, bil je pekel — inferno!

Tako vidimo Avgusta Strindberga v Parizu, ko je njegov duševni razdor prikupil do vrhunca, se razvil do blaznosti in dobil izraza v divjih izbruhih obupa, v misterioznih, mračnih prizorih njegovega tretjega avtobiografskega zvezka „Inferno“ (1897). „Inferno“ je s svojo blazno, sugestivno psihologijo tako samosvoja in posebna knjiga, kakor so samorodna dela Dostojevskega. „Inferno“ je mejnik na razpotju vsega mišljenja Strindbergovega. Že se javlja ime Emanuela Swedenborga, mistika in filozofa skandinavskega... Pod vplivom tega mističnega modreca, pod vplivom njegovega dela „Arcana coelestia“ in drugih se je ta veliki, brezobzirni, pogumni racionalist, materialist zamislil v vero svojega detinstva. In kakor je bil v mladosti vroč in prepričan pietist, kakor je sredi svoje moške dobe smelo in dosledno proglašal načela materialističnega ateizma, z isto drzno in bojevito gesto se je ob početku svoje starosti vdal tajnostni, mračni resignaciji mističizma. Smelost in bojevitost sta bili pač njegova narava.

Umevno je pa, da se ta preobrat pisateljevega mišljenja ni izvršil na mah. Še v „Legendah“ — leta 1898. — in v knjigi „Razdvojen“ — leta 1902. — kipi ta borba z Nepoznanim in s samim seboj. Še v „Legendah“, ko se je bil pisatelj že seznanil s Swedenborgom in ga pričel doumevati, so sredi blazne vizionarnosti in resničnosti, sredi trpkih blodenj in iskanj odražene vse muke „Inferna“. Čudovito je v tej knjigi pisateljevo srečanje s Kristom na nekem pariškem vrtu. Kako se izlije pisatelju iz duše težka obtožba vsega človeštva, Krist pa se samo smehlja — samo

smehlja s svojim plemenitim, vsedobrim, vse odpuščajočim smehljajem...

Tako se je dolga leta, v tujini in v domovini, vršil ta boj v duši poetovi, dokler ni slednjič v njegovi poslednji monografski knjigi „Samoten“ — leta 1903. — leglo veliko, harmonično veličastvo miru preko njega.

Avgust Strindberg je postal veren. Ne sicer rimsko-katoliško veren, niti svobodomiseln protestantsko, pač pa globoko, iskreno, mistično religiozen, — dejal bi: umetniško. Priznal je Boga-Nepoznanega, ki je zasekal svoj sled v dušo slednjega človeka in v mišljenje slednjega naroda. Strindbergova vera ni anarhistično-preustvarjajoča v smislu Leva Tolstega, a odseva vsa v izrazitih barvah njegove lastne osebnosti.

V znamenju pisateljeve duševne razdvojenosti in borbe za novo, krščansko naziranje se več ali manj giblje tudi vse njegovo literarno delo okrog leta 1900. Omenil bi predvsem drami „Proti Damasku“ (3 dela) — vlogo junakinje je kreirala v tej drami poznejša tretja avtorjeva žena — in „Advent“, dočim nam v drami „Mrtvaški ples“ I. II. z mističnimi, grotesknimi barvami zopet slika večni, mučni, do najvišjih periferij pritirani boj med spoloma: boj med kapitanom in njegovo ženo v puščavni, mračni osamljenosti obmorske trdnjave. V romanih „Gotske sobe“ (1904) in „Črni prapori“ (1904) pa se je iznova oglašil stari brezobzirni satirik in obtožnik družbe, razkrinkujoč rane in napake svoje domovine. In tako je hotel dopolniti svojo umetniško, pisateljsko misijo v službi domovine. Sestavil si je mogočen načrt. Kakor je napisal že v prejšnjih letih celotno zgodovino švedskega naroda, ne v luči in z zrelščica kraljev, marveč preprostega naroda, tako je nameraval obdelati zdaj celotno zgodovino svoje domovine v dramski obliki. Napisal je tri ogromne cikle: „Švedske historije“ (Gustav Wasa, Erich XIV, Kraljica Kristina), „Nemške historije“ (Gustav Adolf [tridesetletna vojna], Wittenberški slavec) in „Nove švedske historije“ (Engelbrecht, Karel XII, Gustav III) — vse velikopotezne, grandiozno zasnovane slike, ki pa vsled svojega izključno nacionalnega kolorita ne bodo pristopne širši, inozemski publikli. Svojemu narodu je podal pisatelj v njih neprecenljiv dar, zaklad, v katerem je osvetljena psiha celokupnega ljudstva, njegova stremljenja, boji, razvoj.

Za širšo publiko pa je napisana „Modra knjiga“ I. II. (1906/7.), ki je, kakor pravi avtor, sinteza vsega njegovega mišljenja, knjiga modrosti, ljubezni in religioznosti, nekaj „Breviarium universale“, kakor ga je nameraval napisati sivolasi

Goethe. Za širšo publiko so namenjene tudi drame, zbrane pod naslovom „Komorne igre“ (1910) — intimne drame v vizionarno-mističnem tonu. — To je za Evropo. Izključno svojemu narodu pa je poklonil — kakor sem omenil — svoje najboljše plodove, monumentalne slike, ki jih je snoval njegov nemirni duh še vedno, ko je že utrujenost smrti legala preko njega... In narod njegov, ki ga mnogokdaj ni mogel pojmiti, ga je spoznal po njih in mu za vzdarje poklonil svoje globoko čaščenje!

* * *

S tem seveda še nikakor ni izčrpano bogastvo tega tako izredno plodovitega življenja. To bi bila stvar obširne monografije. Referent pa si je vzel zgolj nalogo, osvetliti le glavne smeri, v koje se je razvijal in gibal duh velikega Skandinavca, ki po moči svoje individualnosti in po samorodnem ustvarjanju more brez dvoma in z lahkočo vzdržati primeru bodisi z Ibsenom ali Björnsonom, vzlic in baš vsled svoje samonikle nesorodnosti z obema imenovanima. Samorodnost je znak genijalnosti. Kdor pa bi izkušal psihološko analizirati značaj Strindbergov in mu iskati paralel v svetovnem slovstvu, bi moral nehoté obstati pri Rusih: Dostojevskem, Tolstem, Turgenjevu, Garšinu.

Strindberg ni čistokrven German. Kakor sem omenil, se je njegova rodbina naselila iz Finske, severne meje Rusije, kjer pač ni mogoče govoriti o čistokrvnem plemenu. Raditega je v značaju pisateljevem nemalo več ali manj izrazilih potez slovanske rase. Temu odgovarja predvsem njegovo neutешljivo razglabljanje, proučevanje vsega in neprekinjeno iskanje novih življenjskih vrednot, nestalnost njegovega naziranja, psihološka eksperimentiranja v opazovanju in tista mogočna, nebrzdana strast, ki zadobi včasih izraza v divjih paroksizmih izbruhanega sovraštva. Kot treznega, resnobnega, mračnega Severogermana pa ga karakterizirajo njegova intelektualna premoč nad sleherno čuvstvenostjo, njegova jedka, neredko z zlobo nasičena satira in slednjič njegov groteskno-

mračni mysticism, ki spominja na ledene grobove in mrke pokrajine večnega snega.

Njegov jezik je trd, hladen, umirjen, brez lepoticen in epitet, skorajda okamenel v smelih, duhovitih paradoksih, ves nasičen z znanstvenimi termini — slog bodočnosti. Brez rafiniranih poent, brez stiliziranih subtilnih nijans, grobo, oglato izsekane, se zde njegove osebe vse bolj ženjalno skonstruirani umotvori umstvenega duha, nego istiniti ljudje.

Frapantno novih in pozitivnih življenjskih vrednot ni ustvaril Strindberg. A kakor je bil sam pristno dete svojega stoletja, — tip človeka, ki je obenem bolehen in zdrav, ki nosi v svojem otrovanem, razneženem živčevju sledove odmirajočega človeštva in se mu v ogromno razvitih možganih môta zmes za bodoča pokolenja — tako je pokazal na vse to, kakor nihče pred njim, razgalil nadčloveka in razkrinkal predvsem nezdrave odnošaje v občevarju moža in žene...

In ako zaključim svoj netočni referat, bi se osmelil primerjati Avgusta Strindberga z mogočnim reflektorjem, v katerem je utrinjalo in se izžarjalo minulo polstoletje. Socialistično-utilitaristična gibanja so zadobila v njem svojega glasnika, duševna aristokracija nadljudi svojega najboljšega interpreta, materialistično-racionalistični ateizem svojega brezobzirnega pristaša in profeta, zmago-slavje vede in znanosti svojega najvernejšega častilca... Ko pa je ob koncu stoletja razmajal splošni duševni polom celotno Evropo, se je tudi na Strindbergu, kakor na senzitivnem seizmografu začrtal ta globoki razdor. Kot malokdo, je pretrpel krizo zahajajočega stoletja. Ko so se misleči ljudje jeli zatekati iz brezupnosti materializma k anti-intelektualnim strujam spiritualizma, mysticizma, teozofije in okultizma, je Strindberg, kakor prorok na samotah življenja, jel v magičnem, swedenborgskem zanosu tolmačiti apokalipso svojega božanstva. In morda je v dalekih, skritih zarjah že zaslutil novo vero novega človeštva...

IVAN IVANOV:

ZAVIJ SE V NOČ!

Ah, kaj o solnčnem svitu mi,
o luni jasni govoriš,
ko vem, da sred temné noči
brezzvezdne tvoj je paradiž!

Zavij se v plašč noči teman!
Ne bom te klel, zaničeval,
in če te klical kdo bo v dan,
ne bom izdal te, ne iskal.

S teboj ne morem, — v dušo svit
razliva belega se dné!
Če hočem, nočem, zmagovit
na bele vodi me cesté.

IZ SPOMINOV NA ANTONA AŠKERCA.

(Dalje).

Leto 1898. je bilo Aškercu prav posebno plodovito. „Ljubljanski Zvon“ je bil poln njegovih pesnitev, ciklus „Pavliha na Jutrovem“, pričet v prejšnjem letniku, je pridobil še štirinajst satir; Aškerc je napisal navdušen članek v Ganglovem doprsem kipu Prešernovem, dolgo poročilo o švedskem liriku grofu Snoilskem iz krvi slovenskih protestantov Znojliškov ter celo vrsto kritik in referatov iz književnosti in upodabljačje umetnosti. Zlasti se je živo zanimal za bodočo novo izdajo Prešernovih poezij v redakciji Luke Pintarja ter je o njej podal čisto svoja načela, ki jih je uveljavil sam l. 1902. v L. Schwentnerjevi izdaji. Vse to dokazuje, da se je počutil Aškerc s svojim prihodom v Ljubljano kakor riba, ki je s suhega padla v vodo. Kette, Cankar in Zupančič so Aškerca navduševali s svojimi pesnitvami, in priobčeval je, ves srečen nad bujnim vzcvetom slovenske poezije, njihove pesni v obilici v vsaki „Zvonovi“ številki.

Tudi po Bežkovem odhodu v Gorico je ostal Aškerc najmarljivejši dopisnik „Zvonov“ ter je napisal v letniku 1899 poleg raznih balad, legend in romanc tudi izvrstno študijo o naši dramatik v članku „Dve tri o našem gledališču in naši dramii“, obširno, jako laskavo kritiko o Cankarjevi in Zupančičevi prvi knjigi pesni, „Erotika“ in „Čaša opojnosti“ ter lep essay o švedskem pesniku Alfredu Jensenu, s katerim se je bil seznanil prejšnjega leta, septembra meseca 1898 v Ljubljani.

Dne 26. aprila 1899. pa je umrl Aškercu najsimpatičnejši mladi slovenski pesnik, Dragotin Kette.

Dasi je bil Aškerc že par let urednik pesniškega dela „Lj. Zvona“ ter je živel že skoraj leto dni v Ljubljani, se vendar ni poznal osebno s Kettejem do zadnjih dni. Na smrt bolni Kette se je bil spočetka aprila vrnil iz tržaške vojašnice oziroma iz garnizijske bolnice v Ljubljano ter je obležal v cukrarnici na svojem bivšem poslednjem študentskem stanovanju. Zvedel sem o Kette-

jevi vrnitvi šele, ko zanj že ni bilo rešitve. Stregla sta mu pesniški tovariš Murn-Aleksandrov in dobra, že postarna gospodinja. Nekega popoldne mi je priteknel Murn povedat, da se Ketteju zelo slabo godi ter da okrevanja ni skoro več upati. S to presenetljivo vestjo sem hitel k Aškercu ter ga povabil s seboj. Takoj je šel, in pesnika sta si vpricho mene prvič segla v roko. Aškerc je potem Ketteja opetovano posetil in se je domenil z njim in z Lav. Schwentnerjem zaradi izdaje in uredbe Kettejevih „Poezij“. Aškerc je bil tudi priča Kettejevega poslednjega izdihljaja. Da „Pisateljsko podporno društvo“ ni dalo pokopati Kettejevega trupla v svojo grobnico, je Aškerca zelo bolelo ter je dajal svojemu ogorčenju zaradi „profesor-skega bagateliziranja pesnika študenta“ duška z najkrepkejšimi izrazi. Zdi se mi, da se je zapel celó v polemiko gledé tega dejstva ter je napisal (v „Slovenskem Narodu“?) prav strupeno notico. Aškerc sam pa je postavil Ketteju najlepši spomenik: izdal je v Schwentnerjevi založbi Kettejeve „Poezije“ l. 1900. in l. 1907., obakrat z uvodom. Svoj prvi uvod je Aškerc v II. ter v ilustrirani izdaji izdatno popolnil. Tudi Kettejeve pesmi je pomnožil z nekaterimi, v I. izdaji še neobjavljenimi, Aškercu neznanimi pesnitvami ter je dodal Kettejeve „basni in otroške pesmi“. Lahko rečem, da je Aškerc Ketteja ljubil; gotovo pa ni bilo nikogar v mlajši literarni generaciji, ki bi ga bil Aškerc više cenil kakor Ketteja. Vsakogar je opozarjal na Ketteja ter mu priznaval prvenstvo. Dasi Aškerc sonetne oblike ni maral, se je nad Kettejevimi modernimi soneti naravnost navduševal.¹⁾ Aškerc je dal Ketteja na mrtvaškem odru fotografirati ter je hranil to fotografijo v svojem fotografijskem albumu do smrti. Baš ta velika ljubezen do Ketteja pa je prinesla Aškercu najtrpkejših očitanih in krutih žaljenj, ki jih ni mogel pozabiti nikoli več. Aškerčeva redakcija Kettejevih „Poezij“ je namreč izzvala prve brutalne, krivične

¹⁾ Čitaj v Aškerčevem nekrologu v „Lj. Zv.“ 1899 in v uvodu II. izdaje, str. 28. i. n. 1

napade iz tabora „moderne“. Prišli so ti napadi prvič iz naprednih vrst in izpod peresa literata, ki ga je Aškerc dotlej cenil tudi kot človeka.

Tisto leto sem nagovarjal Aškerca, naj vstopi v odbor „Maticе Slovenske“, kar pa je odločno odklonil. Svoje nazore o tem odboru je povedal Aškerc kasneje v „Lj. Zvonu“ v 8. št. l. 1900. in pri teh nazorih je ostal. Ondi navedene razloge je namreč ponavljal, kadarkoli sem govoril z njim o „Slovenski Matici“, poleg teh pa je branila Aškercu vstopiti v odbor tudi neka čudna antipatija do sodelovanja v vsakršnem odboru. Samo za odbor „Dramatičnega društva“ se je posrečilo pridobiti Aškerca. Vstopil je vanj l. 1901. ter prevzel celó posle odborovega tajnika. Napisal je tudi nekaj zapisnikov in pisal par pisem. Že koncem sezone pa je tudi iz tega odbora zopet izstopil.

Koncem l. 1899. se je začelo delati na to, da prevzame Aškerc uredništvo „Ljubljanskega Zvona“, ki je imel po odhodu prof. V. Bežka v Gorico le začasno uredništvo. Ker je bil Aškerc itak že od 1. marca 1895. urednik pesniškega dela v „Ljubljanskem Zvonu“ ter je bil l. 1899. tudi za „Poučne spise“ in za „Listek“ glavni dopisnik, je hotelo založništvo združiti vse uredniške posle; Aškerc, takrat najplodovitejšega pesnika in najuglednejšega literata, je smatralo založništvo najprimernejšim možem za urednika „Ljublj. Zvona“. Aškerc, ki ni še nikdar urejal nobenega lista, si je predstavljal to nalogo seveda jako idealno. Kakor še večkrat, pa se je zmotil tudi to pot, ker to uredništvo mu je doneslo le novih sovražnikov in mnogo bolesi.

• Toda o tem kasneje. —

Dne 14. oktobra 1899 me je presenetil Aškerc s tem-le pismom:

Dragi gospod Govekar!

Od merodajne strani se mi je ponudilo uredništvo „Ljublj. Zvona“.

Če so mi ponudili to uredništvo, morajo imeti zaupanje vame.

Jaz bi prevzel ta posel — toda na eni strani sem že zadel ob zapreke. Nekdo, ki je imel doslej mnogo posla pri „Zvonu“, ne bi videl rad, če bi prevzel uredništvo jaz, ker bi potem on bil finančno oškodovan. To je meni sila mučno! Jaz ne bi bil rad nikomur na poti. Če bi se lotil „Zvona“, lotil bi se ga samó zategadel, ker imajo nekateri literati zaupanje vame. Samó, da bi listu koristil, prevzel bi chef-uredništvo, nikakor pa ne iz materijalnih nagibov. Upam, da me poznate toliko, da mi to verjamete!

Zakaj Vam pišem to?

Zato, ker slutim, da reflektujete morebiti tudi Vi na to mesto. Ako je temu tako, potem imam, ali bi imel potem, najmenj dva rivala. In to bi mi bilo še neljubše! Napoti sem že tako marsikomu na svetu — ali recimo v Ljubljani —, da bi me pa ravno moji najbližji kolegi-literati krivo razumevali, da bi mislili, da sem se sam potegoval za uredništvo, da sem hotel koga izpodriniti, češ, da mi je za tisto plačo... tega ne bi hotel!

Ali se je morda tudi Vam ponudilo uredništvo? Ali bi Vam ne bilo prav, če bi jaz bil urednik „Zvonov“? To bi jaz rad izvedel od Vas! To je jako resna stvar!

Mislil sem že na to in bi tudi kako uravnal, da bi Vi tudi pomagali na Svoj način pri „Zvonu“, če bi bil jaz urednik „en chef“... Predvsem pa Vas prosim kot kolego po peresu, da mi čimprej pismeno in to povsem odkrito poveste, če bi Vam bil jaz kot glavni urednik „Zvonov“ morda — napoti!

„Zvon“ se mora na vsak način nekoliko povzdigniti.

Meni je končno vseeno, kdo je urednik, samó z zgol materijalistnega stališča jaz uredniškega posla ne smatram. Meni je za stvar. —

Merodajne osebe pri „Narodni tiskarni“ bi Vam lahko povedale, da nisem prosil za „Zvon“; ponudile so mi ga same od sebe.

Nujno Vas torej prosim, da mi brez ovinov odgovorite na vprašanje ki sem Vam ga stavil v tem pismu.

To vprašanje se tiče sedaj samó Vas.

Odgovor pričakujem, če možno še danes, ali vsaj jutri v pismu ter Vas pozdravlja

Vaš

Aškerc.

P. S. Drugim ljudem te zadeve ne pravite!

Odgovoril sem mu, da me le zelo veseli, ako prevzame uredništvo ter da ga bom, kolikor mi bo dopuščalo delo pri raznih društvih in pri „Sloven. Narodu“, vedno rade volje podpiral. Svojo obljubo sem tudi izpolnil, žal, ne v toliki meri, kakor bi bil rad, če bi bil utegnil. Prvi letnik se je Aškercu tudi prav sijajno posrečil. Zbral je okoli sebe starejše, mlajše in najmlajše literate ter pridobil iznova tudi nekaj takih, ki so bili pero že docela odložili. A privabil je celó tuje, slovanske pisatelje, da so mu pošiljali literarne preglede domačih slovstev. Toda že v tem prvem letniku mu je začelo primanjkovati bele-

tristike v prozi in priobčil je zato prevode, ki niso bili vselej srečno izbrani. Priobčil jih je, ker so mu jih poslali in ker ni imel dovolj boljšega gradiva. Sam pa je pisal jako marljivo o najrazličnejših predmetih, hoteč dati „Lj. Zvonu“ čim najraznovrstnejšo vsebino. Ideal mu je bil pač, polagoma izpremeniti „Lj. Zvon“ v moderno revijo, kakor mi je pisal že 1. septembra 1897.¹⁾ A tudi obseg je listu izdatno pomnožil, tako da ima letnik 1900 celih 100 strani, letnik 1901 še 92, letnik 1902 pa 88 str. več kot letnik 1899. S tem je Aškerc dosegel tudi to, kar je naglašal glede listovega obsega že v svojem pismu name 14. aprila 1897.²⁾ V svojem prvem letniku je napisal Aškerc poleg pesni, člankov, kritik i. dr., podpisanih s svojim polnim imenom, tudi sledeče večje članke: *Russkij Kružók*, *Giordano Bruno* (Sempronio Avanti), *„Lex Heinze“* (J. Svoboda), *Kako se razvijao moderni svjetovni nazor* (Sophophilos), *Slovenska Talija* (Theatrophilos), *Gutenberg*, *Slovenska Matica* (znak strelca), *Slovenska nižja gimnazija*, *Otvoritev prve sloven. umetniške razstave*, dr. *Franč. Lampè*; malenkostnihotic nisem navedel. Največje veselje pa je imel Aškerc, da je mogel kot 12. štev. tega letnika izdati povsem samostojen *Prešernov album*. Ker se mu je jako lepo posrečil in zlasti, ker je ž njim prehitel vsa druga založništva, je bil Aškerc na ta album prav posebno ponosen. „Vsa Slovenska Matica skupaj ni še doslej spravila skupaj vsaj takega Prešernovega albuma, kakoršnega sem jaz!“ se mi je pobahal rad še zadnja leta. Celih 10 pol obsega Aškerčev „Prešernov album“ ter vsebuje mnogo dragocenega gradiva. Aškerc sam je poskrbel tudi za ilustrativni del ter je imel z albumom ogromno dopisovanja na Rusko, Švedsko, v Italijo, Srbijo, Hrvatsko, Češko, Galicijo in drugam. V letniku 1901. je bil urednik Aškerc zopet glavni „Zvonov“ sodelavec, ki je priobčil veliko število balad in romanc ter tudi več lirskih pesnitev v ciklu „Iz popotnega dnevnika“ s svojega prvega potovanja po Rusiji. V leposlovnih prozi je priobčil zopet tudi nekaj prevodov iz ruščine in srbsčine, med slovenskimi pripovedniki pa mu je bil glavna opora Josip Kostanjevec. Poučni del (članke) je še izdatneje razširil ter „Listek“ pomnožil še z novimi zaglavji („Med revijami“, „Naše obnebe“, „Splošni pregled“). V tem letniku je napisal Aškerc brez podpisa ali psevdonimno sledeče članke in referate: *Med „Književne novosti“* „Prvi listi“, oddelek „Upodablajoča umetnost“ vse članke razen dveh iz peresa P. Žmitka in V. Holza, v

¹⁾ Glej „Slovana“ t. 1. št. 91

²⁾ Glej „Slovana“ t. 1. št. 8.

oddelku „Med revijami“ vse nepodpisane, v oddelku „Splošni pregled“ pa vse brez podpisa (tudi šifri „Cicero“ in „K“ sta njegov). Junija meseca 1901. je umrl Kettejev pobratim, Josip Murn-Aleksandrov. Umrl je v isti sobi za isto boleznijo, tuberkulozo, kakor Kette. Tudi Murna je posečal dobri Aškerc v najtežjih dneh ter mu izkazoval zadnje prijateljske usluge. Tri dni pred Murnovo smrtjo je bil Aškerc še zadnjič pri njem. Po smrti mu je napisal v „Lj. Zvonu“ lep nekrolog ter šel tudi za njegovim pogrebom. Z Murnom pa je izgubil urednik Aškerc zopet dobrega sodelavca-poeta. V letniku 1902. je napisal Aškerc s psevdonimi sledeče pesmi: „Carmen“ (Diego de Alcazar y Alhambra), „Ciganka Marija“ (Dimitrij Ahasverov?)¹⁾, *Nad tvojim srcem* (Vješčij Olég?), „Poslednja noč“ (Dimitrij Ahasverov?)¹⁾, „Poslednjega dejanja poslednji prizor“ (Mehmed)²⁾, „Še nikoli...!“ (Igor Nehljudov), „Zarja“ (Ilja Muromec). Te lirске pesmi so imele svoj izvir večinoma v idealnem prijateljstvu Aškerčevem in izredno nadarjene operne umetnice (M. G.), ki uživa danes že svetoven sloves, a je bila v Ljubljani l. 1901./2. prvo leto svoje karijere. Ta dama, rodom Češka, je bila sicer koketno, a pošteno in jako izobraženo, krasno, povsem ciganki slično, sila temperamentno in moderno elegantno mlado dekle. Pela je izborno tudi ulogo „Carmen“ ter si pridobila srca Ljubljančanov. Citat nad Aškerčevo pesmijo „Še nikoli...!“ je bil doslovno njena trditev. Aškerc je s to gospodično, vedno v večji družbi prijateljev, obedoval „pri Lloyd“ v steklenem salonu ali na vrtu. Družba je govorila češki, poljski in ruski, tako da slovenščine ni bilo dosti slišati. Aškerc se je v tej veseli družbi prav dobro počutil, ker se je govorilo le o glasbi, petju, gledališču in literaturi, a nič o politiki. — V tem letniku je priobčil Aškerc zopet izredno mnogo svojih epskih pesnitev ter veliki ciklus „Rapsodije bolgarskega goslarja“. Ta ciklus mu je donesel odlikovanje bolgarskega književnega društva, ki ga je bil zelo vesel. Med beletristi prozaisti sta mu bila glavna sotrudnika Josip Kostanjevec in dr. Fran Zbašnik, poleg teh pa Zofka Kvedrova in Ivo Šorli. Dobro ga je založil Etbin Kristan s svojo dramo v štirih dejanjih „Volja“. Aškerc pa je priobčil zopet nekaj beletrističnih prevodov. Med članki je napisal Aškerc tudi spis „Celjska utrakvistična gimnazija“, ki so mu ga zamerili vodilni ljubljanski slovenski politiki. Med „Književnimi novostmi“ je napisal

¹⁾ Pristavil sem vprašaj (?), ker pri tej pesmi le slutim, da je Aškerčeva, ki je izbiral take ruske psevdonime. Op. por.

²⁾ Po dogodku v Zagrebu!

Aškerc več kritik in poročil, med njimi o svoji uredbi „Prešernovih poezij“, s katerimi se je bavil več let. Kritike o dramskih predstavah je pisal zopet vse Aškerc sam (Onjčgin), ki je zahajal dve sezoni (1901—1902) skoraj k vsaki dramski in k vsaki operni predstavi. Zadnja leta pa Aškerc ni prihajal skoraj nikdar v gledališče, vendar si je baš iz občevanja z gdč. M. G. ohranil veliko ljubezen do nekaterih oper. Ljubil pa je le glasbo, na besedilo se je vedno togotil. V oddelku „Upodabljajoča umetnost“ je napisal člančič „Arhitektura“ (Archimedes) in več kritik umetniških razstav, slik i. dr. Oddelka „Med revijami“ in „Splošni pregled“ je spisal Aškerc večinoma le sam. Celo o „latinsko-slovenskem slovarju“ je pisal Aškerc-Jugurtha. Iz povedanega je razvidno, da je tekom treh let svojega urednikovanja napisal agilni Aškerc vsaj tretjino vsakega letnika, ker je pisal o vsem in vsakem ter ga je zanimalo vsako kulturno vprašanje ne le med Slovenci, nego tudi med Slovani in drugimi narodi. Obširni spis Akila Volinskega „Ruski novelisti“ je prevlel Aškerc iz ruščine sam. Kakor pa je bil že z omenjenim člankom o celjski utrakvistični gimnaziji razburil duhove, tako in še huje pa se je zameril s svojo kasnejšo notico pod istim naslovom. Ker je izprevidel, da se njegova „politika“ o tem vprašanju v Ljubljani ne odobrava, je prostovoljno odložil uredništvo „Lj. Zvona“. Nadaljnji razvoj razmer v Celju pa je dokazal, da je bilo Aškerčevo stališče pravilno in edino častno.

Toda Aškerca je ta politična aféra kruto bolela in dolgo se ni mogel potolažiti. Bolelo pa ga je tudi spoznanje, da njegov način uredovanja „Lj. Zvona“ ni našel nikod niti priznanja niti razumevanja. Utehe si je šel — kakor vselej — iskat zopet na potovanje. L. 1893. je pobegnil iz Mozirja še kot kaplan v Carigrad, k Črnemu Morju, v Bolgarijo, Belgrad, po Dunavu v Pešto in domov. V Belgradu je bil že l. 1886., v Rusijo pa je napravil svoj prvi izlet l. 1901. Tudi v Švici je že bil, na Nemškem, v Italiji, na Češkem, a l. 1902. ga je zopet gnalo na Rusko. Sam piše: „Nekaj me je gnalo nazaj „črez mejo“. Kaj je to bilo? Nekaj je bilo, česar drugod nikjer nisem našel niti občutil. V Italijo in v Švico sem bil potoval kot človek, na Rusko pa predvsem kot Slovenec, kot Slovan.“ — Za prvo potovanje na Rusko ga je navdušil župan Hribar, drugič pa je šel že sam za klicem svojega srca. Na Ruskem in na ruskem Poljskem si je bil Aškerc kot poet in urednik pridobil tudi že nekaj znancev, ki je z njimi dopisoval ter jih je kasneje na svojih dveh izletih tudi posetil.

Aškerc se je na vsako svoje potovanje najprej vsestransko pripravil. Kadarkoli je prejel honorar za novo svojo knjigo, je izginil za mesec dni. Imel pa je slabo navado, da je hotel v naglici preleteti cele države in vozil se je iz kraja v kraj, čez hribe, doline, morja in puste z neko nervozno nestrpnostjo in vihravostjo, ki je bila značilna za vse njegovo bitje in žitje. „Potuje kakor agentovski kovčeg!“ se je togotil na Aškerca njegov prijatelj in ne po krivici. Vselej pa je zapisoval Aškerc važne doživljaje in globočje in večje vtiske v svoj dnevnik. Nakupil si je tudi povsod albumov, knjižic, slik, razglednic ter raznih manjših spominkov. Vrnivši se domov, pa je začel prelivati svoje vtiske s potovanja v verze. Od povsod je prinesel s seboj mnogo novih pesniških motivov, le potovanje v Pariz ni napravilo nanj skoraj nikakega dojma. Za svoja potovanja se je Aškerc tudi vselej dalje časa jezikovno pripravljaval. Dokler ni znal dotičnega jezika vsaj za silo, se ni upal nikamor. Tako se je dodobra sam naučil srbsko-hrvatskega, nekoliko poljskega, docela ruskega, dokaj italijanskega in tudi za vsakdanjo potrebo francoskega jezika. Češkega jezika se je naučil mimogredé v družbi pevcev in pevk. Vseh teh jezikov je bil vsaj toliko vešč, da je mogel razumeti časopise in deloma tudi govoriti.

S svojega pariškega potovanja mi je pravil smeje sledečo anekdoto: Na bulvaru se mu je pridružil vodnik tujcev ter se mu ponudil. A vodnik Francoz ga je nagovoril v ruščini. Aškerc se je začudil, Francoz pa ga je poučil, da mora v Parizu vsak dobri vodnik znati najmanj petero jezikov. „Vi ste Rus!“ mu je dejal vodnik, trdno prepričan, da ga njegovo pronikavo poznanje tujcev ne more motiti. Aškerc se je zasmeljal; „Po čem sodite, da bi bil jaz Rus?“ — „Po vaši bradi in pa“ — tu se je Francoz hudomušno zarežal in mežikaje pokazal z iztegnjenim kazalcem na Aškerčeve črevlje — „po teh-le vaših črevljih!“ Aškerc se je na te besede od srca in prav po svoje zakrohotal. „Gromska strela!“ je zaklel s svojo običajno frazo, „kaj pa je na moji bradi in na mojih črevljih ruskega?“ — „Le Rusi nosijo tako (neobstrizeno!) brado in pa take (razhojene-) črevlje!“

Posihmal si je hodil Aškerc v Prešernovo ulico kupovat moderne črevlje ter si je kupil celo lesena kopita, da bi ohranil svoji obutvi lepšo formo, — „ruske“ brade pa ni odložil.

Ko sem prevzel uredništvo „Slovanovo“, sem povabil seveda k sotrudništvu tudi Aškerca. Vsako svojo pesnitev je korigiral sam dvakrat,

trikrat in krtačnih odtiskov mu ni bilo nikdar dovolj. Včasih sem ga opozoril tudi na kakšno oglatost ali banalnost, seveda z vso previdnostjo, a vselej me je zavrnil: „To je čisto pravilno! Kranjci sploh ne znate slovenskega jezika! — Licentia poetica pa velja še dandanes!“ Obžalujem, da si ni dal ničesar reči in ničesar svetovati! Izognil bi se bil marsikakemu opravičenemu očitku, če bi bil vsaj moje, sila rahle in skrajno taktne kritike upošteval. Opozarjal sem ga na površnost, salopnost, banalnost, trivijalnost, na gostobesednost in kričavo tendenčnost, — toda dosegel nisem s tem nič drugega, kakor da se je jezil ter da mi je za nekaj časa odrekel vsak svoj rokopis. Najhujšo afero sem doživel z Aškercem, ko sem poveril kritiko njegovega „Zlatoroga“ gospođu dr. M. C. Oblaku. Da se je „pre-drznil“ dr. Oblak primerjati njegovo pesnitev z Baumbachovo, tega zločina mi ni mogel dolgo odpustiti. No, pa zopet sva postala prijatelja in zalagal me je s svojimi pesnitvami ves čas mojega urednikovanja. Pozneje ni pisal v „Slovana“ več. A zakaj ne? Ker ni mogel odpustiti sedanjemu uredniku, dr. Fr. Ilešiču njegovega spisa o Primožu Trubarju v „Trubarjevem Zborniku“ Matice Slovenske!¹⁾

Tako je postajal Aškerc poslednja leta čimdalje mračnejši in nepristopnejši. Zagrizel se je v neko čudno vasezaljubljenost ter je videl skoraj v vsakomur svojega skritega sovražnika. Postal je ljudomržen, nervozen, malenkostno pedanten in svojeglav, dà, tudi literaren dogmatik, ki je veroval le še v lastno nezmotljivost. Izogibal se je slovenske družbe ter najraje pohajal po tivolskem gozdiču sam. V nobeni gostilni in v nobeni kavarni ga niso mogli več pravilno postreči, vse

¹⁾ Moji stiki z Aškercem. Menda l. 1890., takrat ko so izšle Aškerčeve „Balade in romance“, ali kako leto prej sta šla moja ožja zemljaka, takratna vseučiliščnika, Fr. Kl. in Jakob Ž. (in, mislim, še nekdo tretji) v velikih počitnicah od Sv. Jurija na Ščavnici v pohode k Aškercu, kaplanu pri Sv. Lovrencu v Slov. Goricah. Nekako poklonit so se mu šli; dijaki so nameravali prirediti njemu v čast nekako veselico. Takrat sem pač prvič več čul o Aškercu.

Osebnost sem se seznanil z njim po vsej priliki l. 1898. v ljublj. Narodnem Domu, mislim, po neki slavnosti. Začel je brž razgovor o moji razpravi v Izvestju ljublj. (l.) gimnazije „Dramatika in slovensko slovstvo“. Razprava ga je zanimala, kolikor se spominjam, radi tega, ker sem v njej naglašal, da Slovani radi svojega mehkobno-fantastičnega značaja nimajo pravih temeljev za dramo.

Več sva občevala, ko je bil urednik „Ljublj. Zvona“; pošiljal ali prinašal mi je razna dela v oceno in mi, če nisem naslovov čisto točno navajal, pripominjal: „Se vidi, da niste žurnalist.“

Minilo je več let. Ohladnelo je med nama l. 1908. ob Trubarjevih svečanostih in publikacijah. V zgodovinski pre-

ga je ženiralo, razburjalo, in nikjer ni vzdržal dolgo časa. Oživel pa je in srečnega se je počutil, ako je mogel kramljati z otroci in malimi deklicami, a največje veselje je imel, kadar so prišli v Ljubljano slovanski potniki, zlasti ruski in hrvatski. Takrat je bil Aškerc v svojem elementu in neutrudno je vodil goste po mestu in okolici cele dneve in pozno v noč.

Ta Aškerc poslednjih let pač ni bil več nekdanji veselo-bojeviti, neomajni, grčavi, trdokožni in zdravi Aškerc. Kako se je znal včasih smejeti in krohotati! Kako se je znal šaliti, s kolikim humorom je znal pripovedovati razne anekdote, dà, kako galanten je znal biti celó do dam, ki se jih je prva leta svojega bivanja v Ljubljani celó bal in izogibal! Aškerc poslednjih let je bil že bolan mož, bolan telesno in izčrpan duševno. Saj močnega zdravja ni bil nikdar in njegov želodec je bil pokvarjen še izza gimnazijskih let, polnih stradanja in nereda. Njegove noge pa so bile bolne in oslabele iz dobe njegovega kaplanovanja. Prehladil si jih je v snegu in dežju po štajerskih hribih in dolinah; zato ni hotel, ko je bil v Ljubljani, na noben holmič več, saj ga je hoja kaj hitro utrudila in upehala. Poslednja leta pa se je čutil Aškerc sploh opetovano bolnega in trdno je zaupal v zdravilno moč morja in solnca. Zato je poletel v Egipet in na Grško, zato je živel več tednov ob Adriji, v Dalmaciji ter je vsak čas izginil za več dni v Opatijo. Čutil se je torej bolnega že več let, dasi je to prikrival. Njegovo bolehnost pa so nekatere negativne kritike le še množile ter vplivale nanj najneugodneje. Bolezen župana Hribarja ga je silno vznemirjala in njegova uvodna članka v Narodnem listu (1909) sta pravi izraz njegove obupne skrbi za življenje iskreno spoštovanega prijatelja. Ko pa se je Hribar moral od županskega urada posloviti, je bil

soji Trubarja — pobožno-pravovernega protestanta nisem stal z njim. In zdelo se mi je, da pozdravi niso bili več topli. Kritiziral je moje opombe v uvodu „Trubarjevega Zbornika“ o „Adamu“ in zakopanih talentih, a to je mogel storiti le, ker mu je nedostajalo smisla za moderno simboliko. Tudi z mojo oceno „Junakov“ ni bil zadovoljen, zlasti ne z opombo, da je narodne motive o kralju Matjažu nekoliko razširil (Ob izrazu „nekoliko“ se je spotal).

V „Slovanu“ pa že vse leto 1910 ni priobčeval ničesar, dasi sem jaz prevzel uredništvo šele junija meseca.

Čeprav samotar in čeprav ni hotel motiti rodbinskega življenja, ga je vendar bilo prijetno gledati, kako je ljubeznivo negoval otroke. Mojemu triletnemu dečku, ki je — v dobi rusko-japonske vojne — imel nekako rusko čepico, je nadel ime „Kuropatkin“ (Srečaval nas je na svojih izprehodih proti Ježici). In še 4 tedne pred smrtjo je tam pod Rožnikom kaj prijazno ogovoril sedaj že 9-letnega svojega „Kuropatkina“.

Dr. Fr. Ilešič.

Aškerc povsem poražen in pobit. Hotel je stopiti v pokoj ter je že vložil pismo prošnjo. Le na prigovarjanje svojih tovarišev jo je zopet umaknil, menda misleč: „dolgo itak ne bom več!“ Politični preobrat v deželi je tiščal na njegovo dušo kakor môra in še zadnje dni svojega življenja mi je tožil: „Slovenecem ni pomagati! Hlapci smo bili in hlapci ostanemo večno!“

Izraz bolezní pa vidim tudi v Aškerčevi lju-bezni do razkošja in kavalirske udobnosti, ki se je nenadno pojavila v poslednjih mesecih. Aškerc, sin bornih kmetov, vzgojen in vzrasel v siromaštvu, živeč vse dni v največji skromnosti, — Aškerc, ki se je oblačil in živel do poslednjih časov skrajnje ponižno, skoraj asketsko, — bivši vaški kaplan in bohêmskega žvotarjenja vajeni pisatelj in mali uradnik, si je najel elegantno stanovanje ter ga opremil z najdragocenejšim pohištvom, perzijskimi preprogami in raznimi veleokusnimi dragotinami in stvarmi, ki delajo veselje le kaki razvajeni umetnici, ničemernemu oficirju ali potratnemu kavalirju. Čemú vse to Aškercu, demokratu, socialistu, filozofu, asketu? — Tragično pa je, da je užival Aškerc vse to svoje razkošje le par tednov in da se je veselil pestrih perzijskih čilimov, o katerih je včasih pel toli krasno, celó le par dni! Nakupil si jih je ter jih pedantno — kakor pri vsaki svoji kupčiji — tudi takoj plačal — pač le zato, da je nanje padel in na njih poležal vso strašno dolgo noč, ko ga je zadela kap!

Zadnja njegova postaja v življenju je bila gostilnica Jeana Fiale v Nunski ulici. Tam je večerjal bolan in potr, v srednji sobi za špansko steno, jajčevino in četrtinko vina. Potem je šel

zadnjič domov na Bleiweisovo cesto šte. 9 v pritličju na levi. Imel je ondi lepo sobo, pred-sobje, kuhinjo in pritikline. Ko je hotel spustiti na oknih zastore, se mu je zvrtele in padel je na tla, pogrnjena z mehкими, dragimi preprogami. Klical je, a slišal ga ni nihče. Hotel je vstati, se premakniti, a ni mogel, dasi je bil pri polni zavesti. Kako dolgo je čul? Kdaj se ga je usmilil spanec ali ga je objela nezavest? — Zjutraj ga je našla njegova postrežnica na tleh, ležečega postrani na levi roki. Povedal ji je, da ga je zadela kap in da se je bal te nesreče že več let! Povedal pa ji je tudi, da ga je bilo ponoči strah, grozno strah... „Umreti bom moral, ko sem vendar šele 56 let star! Saj sem živel vendar tako solidno in redno!“ je dejal in prosil: „Položite me na postelj! Pokličite še koga, da vam pomaga, — toda nikar nobene mlade ženske!“ Zavedal se je, da je smrt grda in da zbuja umirajoč človek v mladem človeku le odpor. In ko so ga položili na postelj ter govorili, da ga dajo odpeljati v bolnico, je zgrožen zgrabil svojo postrežnico za obe roki in prosil: „Ne, ne v bolnico! Pustite me tukaj, — saj bom čisto miren in nič ne bo dela z menoj!“ Ko pa je tudi zdravnik dejal, da mora v bolnico, kjer bo imel boljšo oskrbo ter vedno zdravnike poleg sebe, se je vdal. „V Leonišče vas popeljemo!“ je dejal nekdo, toda Aškerc je protestiral: „Ne, ne v Leonišče! Tam je zame predrago! Če že mora biti, prepeljite me v bolnico!“

In prepeljali so ga v bolnico umret... Umrl je sam, kakor je živel sam...

* * *

(Konec prihodnjič.)

IGNACIJ GRUDEN:

PESEM RIBIČEV.

Od solnca ožgani, od dela izmučeni
veslamo čez morje vsi mrki in sključeni,
in z lic nam odseva kri zarje večerne,
v očeh pa nam ogenj tli duše nemirne.

Saj tudi mi smo si ladje stesali,
saj tudi mi smo si voljo sklesali,
in sami smo, sami si moč odgojili
in z lastno močjo smo si dom prisvojili.

A ko smo šli v polje, glavê smo klonili:
ker smo, kakor voli, pod jarmom hodili,
še misel je bila priklenjena k tlom —
tako smo začeli spoznavati dom.

Saj v bregu so oljke in so vinogrâdi,
saj v bregu se solnce smeje spomladi,
in v bregu trta zlati se na jesen:
zakaj pa obraz naš teman je in resen?

Do zadnje kaplje srcê smo izželi
in solncu razgrete smo prsi razpeli
in zemlji smo dali ves sok svojih rok,
ji dušo zapisali lastnih otrok.

Ah, v solncu plamti pač svobodno obzorje,
doma pa otroci in žena in beda:
ta misel po glavi nam kroži in orje
in nam možgane razjeda.

AVGUST STRINDBERG.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Dr. K. Ozvald: Srednješolska vzgoja.* Z Ozvaldom bi se midva kot učitelja brž našla. Poglavlje o karcerju je tudi moje in volji dajem tudi jaz vso važnost. Želim, da bi njegovo knjigo čitalo čim več učiteljev; saj je pisana kakor kôzerija, skoro beletristično. To je knjigi hvala, a bi moglo biti obenem graja. Mnogi citati iz pesnikov morejo knjigo popularizirati, a tudi v nevarnost spraviti njen znanstveni značaj; s pesniškimi citati je kakor s pregovori, da namreč bolj omamljajo in pregovarjajo nego dokazujejo in prepričajo.

V središču študije je teoretična razprava o volji, v tem smislu in v to smer, kakor smo jo svoj čas čitali v avtorjevi študiji „Volja in dejanje“ — v središču, pravim, če smem sploh tako reči; zakaj zdi se mi, da manjka periferija; periferija bi bila stavljenje praktično-vzgojnega problema na eno stran, na drugo pa praktično-vzgojne posledice, ki izhajajo iz rešitve teoretičnega problema (Vprašanje o karcerju

* Založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček (Gorica, 1912. Str. 120) kot 63. zvezek „Prosvetne Knjižnice“.

je nekako na vnanje prilepljeno). Knjiga bi s tem postala enotnejša in zaokroženejša in bi bilo lažje reči, zakaj je naslovljena baš „Srednješolska vzgoja“. Problem volje še ne upravičuje tega naslova; zakaj volja se tiče tudi ljudskošolske vzgoje.

Dr. Ozvald očita današnji šoli, da le uči, t. j., „v duševnost mladega bitja tlači kakor v meh razne znanosti“ (str. 41), da „na slepo grmadi babilonski stolp intelektualne izobrazbe“. Če je predmet tega očitka resničen, potem se je čuditi, kako se more toliko današnjih učiteljev pritoževati, da mladina nič ne ve. Oba momenta, postavljena drug ob drugega, bi dala nam učiteljem izpričevalo strašne metodične ubožnosti. Dejal bi pa, da je en očitek pretiran kakor drugi.

Dr. Ozvald naglašja potrebo, da bi šola tudi vzgajala in ne le učila (na pr. str. 41). To je stara zahteva, a dr. Ozvald nam nikjer ne navaja sredstev, ki naj jih rabi šola v to svrhu. Herbart je nekdam rekel, kaj je „vzgojni pouk“ in s čim postane pouk vzgojen. Ljudska šola, ki je želela ostvariti ta ideal, se je videla kmalu pred težko prevaro. Vsakdo bi bil v zadregi, če bi hotel reči, kako drugače da bi mogla šola postati vzgojna nego z disciplino, z delom

in s pravo intelektualno naobrazbo (to so temelji za vzgojo volje). O učitelj kot cela osebnost bi silno vplival! Toda koliko učiteljev pa je takih, ki bi bile osebnosti! Kako naj dviga mladino človek, ki je poln strahu, ki se ne upa reči svoje misli, ki se obrne po vsakem vetriču, ki proda svojo dušo na ljubo želodcu?

Srednja šola izkušaj iz gojenca napraviti „človeka in pol“, a pojem takega nadpovprečnika „je do vrha poln tega, kar imenujemo osebnost“ (str. 38). Torej vzgoja osebnosti bodi cilj naše srednje šole. To je lahko reči, a nemogoče izvesti. Ali res kdo pričakuje ali je kdaj pričakoval „osebnost“ pri 20-letnem človeku, ki izide iz srednje šole? Česa takega ne more pričakovati nihče, kdor ve, da je osebnost plod dolgotrajnega in samotornega življenja ter vsled tega boj, tisočeri težkih izkušenj in cvet moške dobe („Es bildet ein Talent sich in der Stille, sich ein Charakter in dem Strom der Welt“). Šola lahko polaga le temelje za tak razvoj in nič več. Mladenič je lahko jaka individualnost, a to še ni osebnost.

Glavni motiv učenju po naših šolah je strah pred petico,* pravi dr. Ozvald (str. 95). To deloma ni res, deloma pa mora tako biti. Dandanes ne klasificiramo sproti; kdo bi pa hotel reči, da se nam vsaj dve tretjini ne učita sproti? Ne pravim, da se učita iz same ljubezni do predmeta, do znanja; ne, to je sploh izključeno pri mladini, ki je preko mej navadne radovednosti zelo utilitaristična, t. j., često se uči radi „petice“, radi učitelja ali kratkoma radi „ukaza“. Pa ta posredni interes ni velika nesreča; praktični motiv lahko odpade in golo zanimanje za stvar ostane kot neposreden interes za njo. To je edino realno shvačanje stvari; „učenje radi učenja oz. znanja samega“ je v mladih letih redka stvar; s tako nezanesljivim temeljem radikalna pedagogika ne more računati.

Veseli me, da je pisatelj Ozvald vzljubil pedagogiko in da se je na tem polju tako bogato načital, kakor kaže v tej knjigi upotrebljena literatura. Morda vendar preneha čas, ko se zdi stari „schulfuchs“ edino pravi učitelj.

Socialni problemi (Eseji). Spisal Abditus. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. Str. 234. Cena K 5-60.

Abditus spada med obsojevalce naše bližnje preteklosti in med močne jezdece bodočnosti. Tudi dr. Ozvald kliče (na str. 40. svoje knjige) današnji mladini, da če jo kdo ljubi, jo more ljubiti le „s črnim gnevom v duši“, češ, da je pomehkužena in za nič; tako se je prvotno izrazil Oton Zupančič o vsej današnji naši domovini. Torej miseria miseriarum! A v istem hipu čujemo pri Abditusu o močnih in lepih dušah, ki baje žive dandanes in reformujejo čas in razmere ter debatirajo „časih pozno v jutro“ o novem zdravem življenju „v pogin lenobi“. Med te buditelje se šteje tudi Abditus, kakor kaže njegov „Predgovor“, ki bi ga lahko Cankar postavil pred kak svoj spis. Tragika jezikovne usode je pa hotela, da imenuje avtor na str. 14. svojo lastno smer „izrodek (!) nove dobe“.

Abditusa že poznamo in ne odrekamo mu volje, spraviti „lenobo“ s sveta; a manjka mu temeljite splošne, formalne naobrazbe.

Slog je slab, zveza misli silno ohlapna, stvarnih nasprotij prav mnogo, za strokovnimi tujimi izrazi često očividno ni jasne misli. Hočemo navesti le nekaj takih stvari.

Z mislijo, da je malemu narodu treba „duha znanja“, in s trditvijo, da je pretekli romantični dobi manjkalo „idej“ (str. 22.), se slabo ujema vse 8. poglavje (str. 154. sl.), kjer avtor odklanja vsak kulturni boj, češ, našemu narodu treba za sedaj le prepotrebne gospodarske naobrazbe (Kaj bi rekel

k temu Prešeren, ki ga avtor na str. 20., ponavljajoč besede drugih, imenuje prvega slovenskega kulturnega človeka? G. avtorju bi prej ploskal Bleiweis nego Prešeren!). V „Predgovoru“ očita avtor prejšnji dobi konservatizem, ki se je trudil, da bi ostalo duševno obzorje mladine kolikor mogoče „ozko in skromno“, dočim je Abditusovo pokolenje želelo „resnice“ in je v njem rastle „hrepenenje“; pozneje (str. 158. itd.) pa stoji avtor sam absolutno na konservativnem stališču, češ, da je čuvati versko-kulturni statusquo itd. Na str. 163. pravi, da socializem zahteva umstvene naobrazbe, a na str. 165. čitamo: „Kaj umetnost, omika, vera? Vse to s socializmom kot družabno ekonomijo nima nobenega direktnega posla“. Torej tudi omika ne! Kdor se je oklenil tradicionalnega kulturnega stališča, kakor Abditus, in zameta vsak boj o čisto kulturnih stvarih, kako more ta (str. 181) imenovati svoj socializem „nov, svež nazor o svetu in življenju“? Kakor more isti avtor malo porogljivo govoriti o svetovnem naziranju, kakršno si je kdo pridobil „na gimnaziji ali realki na podlagi Waplerjevih učnih knjig“? Enkrat pravi v začetku knjige, da imamo zgodovine več, nego se običajno misli, a na str. 183. govori o „prazni in žalostni preteklosti“ naši. Kakor smo že gori rekli, zastopa avtor princip zgolj gospodarskega socializma in napredka, a — čisto nepričakovano — končuje knjigo z besedami: „Socialna pravica in duševna resnica sta vzajemni“ — torej vendarle ni socializma brez iskanja resnice?

Za stvarno nezmožnostjo trpi princip (str. 8.), da morejo mali narodi zmagovati „le z duhom svojega znanja“. Če razne kulturne smeri pri nas res ne delajo kompromisov, je to znak, da se še niso razvile daleč; zakaj v prirodi in v zgodovini se konča vse s kompromisom ali s smrtjo enega. „Ideja si sama najde obliko“ (16.) in vendar baje „po zunanji obliki ne moremo soditi raznih kulturnih stremljenj“. Proučevati bi morali Jugoslovani med seboj svoje kulturne odnose, a nesmiselno je zahtevati, „da vsak narod zataji svoje posebnosti v svrhu večje kulturne združitve“ — a to zadnje stedi že samo ob sebi iz prvega kot čisto naraven učinek, proti kateremu se je mogoče braniti le nekaj časa. Istotako je naravni učinek stalnega medsebojnega proučevanja kompromisen ozir. e n jezik (str. 16.).

„(Naša pretekla kulturna doba) nam ni zapustila ničesar,“ pravi Abditus. To je tista zgodovinska krivica, ki sem na njo že opozarjal parkrat. Bleiweisova in Stritarjeva doba sta težka faktorja v našem računu in ne vem, če bomo mi zapustili bodoči generaciji pozitivnejši račun. O malkontentni trditvi, da današnja (ljudska) šola le poučuje, a ne vzgaja (str. 221.), govorim pri Ozvaldovi knjigi.

Dr. Karl Slanc: Avstrijski Jugoslovani in morje. (Založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček, Gorica, 1912. Str. 104. Cena 1 K). Izpopolnjen ponatis člankov v celjskem „Narodnem Dnevniku“ 1910.

Vladimir Knaflič označuje Slančev spis z „zgodovinskim materializmom, ki preiskuje zgodovino tako, da se ozira na vse materialne činitelje, ki jo tvorijo.“ Ne vem, kako je bilo mogoče, spis tako označiti; saj spis prvič ni zgodovinski in drugič se je vprašati: Kaj so v Slančevem spisu oni „činitelji“ in kaj je „učinek“? Knjižica ima naslov „Jugoslovani in morje“, a o morju v celem spisu skoro ni govora. Dr. Slanc govori o naši gospodarski zgodovini (kjer pa je več splošnogospodarskih izvajanj nego konkretno utemeljenih izvajanj o Slovencih ali Jugoslovanih), o luteranstvu kot tudi gospodarski revoluciji, o mešanju ras, o socialističnih teorijah, o nastanku in razvoju razredne zavesti, o potrebi kulturnega boja itd. Vse to je samo zase zanimivo, ali ve-

činoma skoro v nedogledni daljavi od predmeta, ki ga napoveduje naslov. Jasno je, da vsled tega spis zadanega vprašanja ni razjasnil z Bog ve kake nove strani. G. avtor postopa pač nekako deduktivno, t. j., izhaja od splošnih gospodarskih teorij in od splošnih zgodovinskih opazovanj ter končuje z Jugoslovani, ne da bi bilo jasno, je li in v koliko je ta njegov predmet v kavzalni zvezi z onimi izvajanci. Mnogo plodovitejši bi bil spis, ako bi nam n. pr. navajal za Trst in Pulj, za Reko, za Senj, za Spljet, Dubrovnik in Kotor itd. število naših ljudi (stalnih prebivalcev in delavcev), naših podjetij in (po možnosti) njih bilanco, ako bi nam orisal narodnostni značaj tujskega prometa v Portorose in v Opatiji, v Kraljevici in Cirkvenici itd. Iz takih konkretnih in špecijelnih podatkov bi se potem dalo marsikaj izvajati. Brez tega se zdi navno-pesniška tolažba avtorjeva (na str. 97.): „Nimamo dosti svetlih strani v naši zgodovini, da bi se mogli ozirati nanje, in bi one sodelovale v nas, nas v nemale; ali jadransko morje pljuska ob naših obalih, srce, kaj si želiš več!“ Brez takih konkretnih premis se nam zdi bolj retorično-pogumen nego „materialistično-realističen“ zadnji stavek Slančev: „Če smo kaj vredni, v boj za nadvlado na jadranski obali in na morju!“ Kaj pa, če morda nismo nič vredni??

Kljub tej brezdvomni metodični napaki ne smemo spisu odrekati vrednosti. Več važnih misli nahaja čitatelj v njej. Tistim, ki se dandanes radi ponašajo z realizmom, pa so faktično le kratkovidni, da ne vidijo ne za ped pred seboj, veljajo Knafličeve besede v uvodu: „V računih o narodovi prihodnosti je gledati delj ko za eno stoletje. Da li je potem utopična kaka posameznost, nima pomena; smer našega razvoja ni utopična...“ In ta smer je smer proti morju in proti Jugoslovanstvu, ki je ob njem. Zroč v to smer, obžaluje avtor (str. 70.), da smo oddeljeni Slovenci tudi po dialektu od ostalih Jugoslovanov, in je z nami vred uverjen, da bi bilo v nas mnogo več ponosa, ako bi bili (avstrijski Jugoslovani) politično zedinjeni; „koliko lažja bi bila uprava in kako lahko bi se dobila kulturna sredstva!“ (str. 65./66.). In brž v začetku čitamo besede: „Da mi Slovenci ne rešimo svoje narodnosti, ako smo obsojeni, da se sami bojujemo, to vemo; vsi spoznavamo, da nam je treba širšega delokroga onkraj Sotle in Kolpe, posebno pa trdnejše zveze z Jadranskim morjem, sploh gospodarske in duševne zveze z drugimi avstrijskimi Jugoslovani.“

Češke pravljice. ¹⁾ Skoro ga ni Čeha in ne Slovenca, ki bi ne bil čital „Babice“ češke pisateljice Božene Němcove. V pričujoči knjižici imamo preurejene prevode njenih „Čeških pravljic“, 6 po številu (O zlatem kolovratu. — O črni kraljični. — O Jošku in Janku. — O labodu. — Kako je Jaromil našel svojo srečo. — O treh zakletih pseh). Najbolj „narodna“, t. j., narodnim pravljicam podobna je zadnja o treh zakletih pseh, ki v srednjem delu močno spominja „Martina Krpana“, in pa pravljica o Jošku in Janku z znanim motivom treh težkih del, ki jih junak-ženin opravi s pomočjo prijaznih mu mravelj itd., a največ umetne poezije ima pravljica o labodu in golobu pa tudi pravljica o Jaromilu, kako je našel svojo srečo. Prva pravljica o zlatem kolovratu je predoktrinarna; izumetničenost se ji vidi že v imenih Dobrunke in Zloboge, ki simbolizirata dobro in zločesto deklico; tudi pogreša čitatelj zlasti v 1. delu narodni ton sloga.

¹⁾ I. zvezek. Slovenski mladini priredil Janko Osojnik. (Kot 7. zvezek Knjižnice Mariborskega Sokola). Cena 1 K. Str. 79. Maribor, 1912.

Polom.* V noči od 28. na 29. septembra 1902. je po nesrečnem, bedastotragičnem slučaju umrl Emile Zola. Moderni kamin v njegovi spalnici je izpušal strupene pline, in Zola se je zadušil, ležeč v svoji postelji, jedva 62 let star. Pod veličastno kupolo pariške kraljevske grobnice — Panthéona počiva ta fanatični propovednik resnice, pravice in dela. Najslavnejši živeči francoski romancier Anatole France je govoril ob Zolovem odprtem grobu in najgenialnejši francoski kipar, Const. Meunier je osnoval in vsaj deloma izvršil Zolov spomenik. Zaman je bil izkušal živeči Zola priti v francosko akademijo nesmrtnikov; zato je bil mrtev pokopan tako, kakor pokopujejo le vladarje. Še predno pa je padel v grob Zola sam, so estetiki že pokopali njegove romane, in „naturalizem“ je bil „premagan“, zavržen med staro šaro, razvpit kot nemoderen, neumetniški in celo kot neestetski. In estetskih grobarjev je bilo toliko, da je mrgolela vsa Evropa od njih, par velikih in ogromno število majhnih ter nešteto ničevno neznatnih duhovčkov. Orjaka pač ne pokoplje običajni par pritlikavcev, in zato je prihitelo na pomoč celó krdelce slovenskih solzislavcev z masko finočutnih in rafinirano senzitivnih kritikov. Vobče je postalo ime Zola v Slovincih nekakšna etiketa vseh literarnih nespodobnosti, ki v parfumiranem ovzdušju dobrovzgojenega Slovenca nimajo prostora. Zolove romane so čitali — po mnenju teh patentnih kritikov — kvečjemu lahkoživci in agentje kot „pctovalno lektiro“ v brzovlaku ali pa prezgodaj pokvarjeni študentje. Kdorkoli je hotel veljati za kritika modernorazčiščene okusa, se je delal vzvišenega nad fabrikati pornografskega Zole. Že 5. oktobra 1902 je dejal akademik Anatole France ob Zolovi krsti: „Ta odkritosrčni realist je bil goreč idealist. Njegovo delo se da primerjati po veličini z delom Tolstega. Obe sta kakor dve ogromni idealni mesti, ki ju je lira postavila na skrajnih dveh točkah evropske misli. Obe velikodušni in miroljubni. Toda Tolstega mesto je mesto resignacije, Zolovo mesto je mesto dela.“ Ugasnili sta baklji Zole in Tolstega, za njima pa sta tudi ugasnili baklji Ibsena in Björnsona in nad Evropo se je zgrnila črna tema... In še desetero dolgih let je moralo miniti, da so končno tudi Slovenci dobili prvi po izvorniku preloženi popolni prevod Zolovega romana. Ironija usode pa je hotela, da je podal Slovincem prvi slovenski prevod Zolovega romana eden najmlajših naših pisateljev, Vladimir Levstik, ki je že dokazal, da stoji po svoji literarni veroizpovedi na skrajnem krilu slovenske moderne. In Vladimir Levstik je v lepo pisanem predgovoru svojega prevoda k „Polomu“ našel poštene in pogumne besede: „Ko sem sedel v krotki zimi 1. 1909/10. ob „Polomu“ in dajal listu za listom slovenski izraz, sem se obogatil tako zelo in tako poglobil svoje poznanje njegovega pisca, da mi spoštovanje ne dovoljuje, oceniti Zolovo delo lehkomišlno na par straneh... Naj si bo Zolova znanstvena metoda pomanjkljiva in obširnost njegovega slikanja nezdržljiva z zakoni pripovedništva, vendar je njegovo delo izmed najimpozantnejših stebrov, na katerih sloni tempelj moderne literature. Njegovega vpliva ne smemo iskati v efemerih, že zdavnaj zamrkljih knjigah opičjih posnemalcev. Ne. Tisti dandanašnji, ki zaničljivo gledajo nanj in streljajo na nevažno etiketo „naturalizma“, da bi zatemnili mojstrov sijaj, se morda natihem zavedajo, da njihov čas ne premore njemu enakega. In če bi ti pritlikavci izbrisali iz sebe ves posredni in neposredni vpliv Emila Zola, bi padli vase kakor hiše z izpodrovanimi tlomi...“ Tako je našel Zola vsaj deset let po svoji smrti razumevanje tudi v Slo-

* Roman iz vojske 1870./71. (Gl. „Slovana“ st. 60.)

vencih in našel ga je najprej baš v najvplivnejšem krogu, med literarnimi glasniki današnje dobe. Da pa najde Zola razumevanje tudi med narodom, mi je poročstvo ta roman, ki kaže gigantsko genialnost Zole s prav zelo simpatične strani. Z velikim okusom in duhovito preiščenostjo je izbral Levstik baš Zolov „Polom“ za svojo prvo hvaležno nalogo. Čitatelji, zastrupljeni s predsodki, črpanimi iz nekkih kritik Zolovega delovanja, bodo s „Polomom“ najprijetneje iznenadeni. Z imenom Zole vežejo Slovenci izključno le golo opisovanje živalskih, zlasti pa seksualnih instinktov in prizorov. S „Polomom“ se uverijo, da so resnične Levstikove besede: „Zola je do današnjega dne prodril med Slovence kvečjemu v nemških prevodih, herostratsko prikrojenih za pohotne narednike in gramotne prostitutke.“ V jedru je namreč „Polom“ himna moškega prijateljstva, idealnega kameradstva dveh vojakov-junakov, poleg katerega ni našla spolna lju-bezen vzlic 549 stranem prostora niti ene cele strani. In če katera Zolova knjiga, kaže „Polom“ svojega avtorja kot velika v obvladanju ogromne snovi, prestrašnega borjenja francoskih in nemških armad, besnoblaznega dvoboja dveh celih narodov, obupnega, krvoločnega, do skrajnosti samopožrtvovalnega medsebojnega mesarjenja dveh plemen. Le Zola s svojo titansko domišljivostjo je mogel obdelati v lep-slovnih formi toli velikanski sujet, ga vklemiti v enotnost smiselne ogrodka veličastne stavbe ter ga v detajlih minu-ciozno okrasiti brez škode za skupnost grandiozne arhitekto-nike. V treh delih je napisal Zola roman „Polom“. Prvi ob-sega brezciljno beganje francoske armade za Prusi in njih zavezniki do umikanja pred Sedan; drugi del obsega groze-polne bitke okoli Sedana in strašni poraz Francozov, — tretji pa obleganje in zavzetje Pariza. Na eni strani trezni Nemci, složni, obdarjeni z zmagoslavnim in neodoljivim zanosom enotne ideje, z izbornim vojaškim materialom, preizkušenim v streloviti vojni z Avstrijo, z genialnimi mladimi generali čudovito preiščljene taktike, — na drugi strani romantični Francozi, nesložni, hrepeneči le po užitku in slavi, brez resnosti, a polni domišljivosti, s hrabro armado, a brez sposobnih ge-neralov. Nemci z Viljemom, mladim, bistrournim, pogumnim kraljem, Francozi z Napoleonom, stariakvim, bolehnim in obotavljavim cesarjem na čelu. Viljem ima vso moč in naj-večji vpliv, Napoleon je brez avtoritete, igrača parlamenta, posmeh ministrov in pod komando impulzivne cesarice. Ka-kor v kasnejši rusko-japonski vojni, je bilo tudi v nemško-francoski vojni 1870/71: Francozi niso poznali niti terena lastne domovine, zato pa so bili opremljeni z nikdar rabljje-nimi kartami Nemčije, nasprotno pa so poznali Nemci fran-cosko ozemlje natančno ter so imeli s seboj izvrstne vohune in kažipote. Francozi vedno izstradani in upehani, ker so se jim provijantne kolone izgubljale ter je armada brez haska dirjala v vedno istih kolobarjih naprej in nazaj, francosko topničarstvo brez zadostnih topov in vedno prepočasno, Nemci vedno in povsod sveži, zdravi, siti ter točni, oskrbljeni z vzornim orožjem in s provijantom v izobilju. Najusodnejši kontrast pa je bil v generalih; strahopetnost, nesmotrenost in površnost generalov v odrejanju se je pri Francozih ma-ščevala nad vsem narodom ter je bila poplačana z rekami krvi vojakov, ki so se borili kakor staroklasični junaki, toda brezuspešno, z izgubo dveh francoskih provincij in z mili-jardami vojne odškodnine. Porušena francoska mesta, razbiti in požgani Paris, opustošene pokrajine po malone vsej državi so francoske izgube pomnožile še z enako strahovitno veličino. Dobiček pa je bil za Francoze, da so se iznebili nesposobne dinastije in ostarelega, v temelju gnilega cesar-stva in pa, da so se iz svoje katastrofalne nesreče marsičesa naučili za bodočnost. Skozi vse etape te velikanske tragedije

nas spremlja Zola le z doživljaji dveh vojakov, inteligentnega prostovoljca Maurica in kmeta korporala Jeana. Ta sta tipa Francozov iz te dobe, predstavitelja vsega naroda. Nervozna, slepo fanatična, nepreudarna, nedisciplinirana in v svojem obupu anarhistovska inteligenca na eni ter trezni, vztrajni, do skrajnosti požrtvovalni kmetijski narod na drugi strani. Prav tako so v ženskih osebah podani kontrastni tipi tedanjega fran-coskega ženstva: naivno nemoralna Gilberta, lehkomišelná so-proga bogatega tovarnarja, blagosrčno požrtvovalna Henrijeta, junaška žena knjigovodje ter priprosto poštena in zvesta Silvina, kmetiška dekla. Očividno je hotel podati s Henrijeto in Silvino Francozinjam vzorno ogledalo. Ves roman pa ima vrelo patriotično tendenco, saj morda vse svetovno slovstvo nima romana, prepojenega z žarkejšim domo- in rodoljubjem, kakor Zolov „Polom“. Zato pa mora biti Slovincem v današnjih časih prav ta roman nad vse koristen! Da Zola ni bilo le za genialno popisovanje vojnih dogodkov, nego da je imel s „Polomom“ tudi visoko umetniški in simbolski, vsemu človeštvu hasnovit namen, pa izreka na str. 543 sam z be-sedami Maurica, z bajonetom od najzvestejšega prijatelja Jeana na smrt zabodena: „Razumui, preudarjajoči, kmetijski del prebivalstva, ki je ostal zemlji najbližji, je zdravi del Francije, ki iztreblja drugega, blaznega, po cesarstvu pokvar-jenega in s sanjarijami in uživanjem izprijenega... Križani narod se pokori za svoje grehe, da se zopet prerodi...“ L. Schwentner je oskrbel Levstikovemu ro-manu lepo opremo, žal, da kaze prevod neštevilne tiskovne in celo slovniške napake.

Fr. Govekar.

GLASBA.

O izdanih „Glasbene Matice“ za l. 1911./12. piše obširneje znani srbski glasbeni pisatelj Miloje Milojević v avgustovi številki „Srpskega Knj. Glasnika“ med drugim, da je v Gerbićevih skladbah vsa toplina duše sloven-skega seljaka, radost njegova in njegova tuga. „I ja mislim, da će mnogi kor iz ove zbirke, a naročito: „Sijaj, lunica“, „Zapihajte, vetri“, „Vabilo“, „Slavček, daj mi svoje petje“, „Nabral sem si šopek“, „Domači fantje“ i „Naša lipa“ imati uvek svoju publiku. Dužnost je naših muških korova, da uzmu u svoj repertoar najveći deo starinskih lepota divnih korova Frana Gerbića.“ — O Satnerjevi „Jeftejevi prisegi“ piše Milojević: „Moje mišljenje je, da ova kompozicija zlostaje (zaostaje?) iza Gerbićevih korova. Na prvome mestu zato, što sam motivski materijal, kojim se kompozitor služi, nije ni dovoljno originalan ni dovoljno jak, da izdrži i razvije mnogu često vrlo dramsku situaciju ove Gregor-čičeve pesme. Dokaz: br. 4. „Boj“, br. 8 i naročito br. 9. Teme su neki put čak (celó) i vrlo naivne: sav uvod, na primer, tematski je nemoguć, a još više i zato, što je pun najbanalnijeg oderskog tona; iz istih razloga br. 7. i br. 3. Tehnika kompozitorova nije uvek na visini potrebnoj za rešavanje mestimičnih polifonskih teškoća. Primer: br. 4... Celome delu nedostaje stila. Nacionalnog stila nema ni malo. I ako se bude javljalo v koncertnoj sali, jedini će razlog tome biti, što je vrlo prosto radjeno, u smislu lakog, a ne i jasnog i snažnog radjenja, te će sa njime moći da proparadira i koje pevačko društvo drugog reda.“

„Srpska kraljevska Akademija“ v Belgradu izda mu-zikalije Kornelija Stankovića, početnika umetne srbske glasbe (okoli 1850—1860).

RAZNOTEROSTI.

Naša književna društva. „Matica Slovenska“ izda za 1. 1912. sledeće knjige: 1. „Po cesti in stepi“, poezije Rađivoja Peterlina-Petruške. 2. Obširno izvorno povest „Tujski promet“. 3. Dostojevskega roman „Spomini iz mrtvega doma“. 4. „Zbornik“ znanstvenih razprav. 5. „Letopis“ s statistikami. 6. „Avijatika“ ali neka beletr. knjiga (Še ni določeno).

Matica Hrvatska izda: 1. Dr. A. Bazala: Povjest filozofije, III. del (najnovija doba). 2. Naučno-zabavni zbornik „Hrv. Kolo“. 3. Dantejeva „Božanstvena komedija“, II. del. 4. Merežkovskega roman „Petar Veliki“. 5. Drama Adele Milčinovičke „Bez sreće“. 6. Pesmi Vladimira Nazora „Hrvatski kraljevi“. 7. Branislava Nušića (Srba) „Priče“, zbirka humoresk in prič. (Članarina za Slovence 4 K. Ljubljanski poverjenik je Dragotin Hribar, tiskarna v Ljubljani). — Izvanrednih izdanj bo četvero.

Srpska Književna Zadruga v Beogradu izda med drugim „Antologiju hrvatske pripovijedke“ s predgovorom dr. Drechslerja.

„Srpska Književna Zadruga“, ki je Srbom v kraljevini to, kar je nam „Matica Slovenska“, je doživela letos svoje dvajseto leto. Izdala je v tej dobi 103 zabavne knjige in 35 poučnih; 104 originalna dela, 36 prevodov (11 iz francoskega, 8 iz angleškega, 7 iz italijanskega, 5 iz ruskega, 2 iz poljskega, po 1 iz nemškega, latinskega in bolgarskega jezika). Vsega je to 1,212.000 knjig v 17,300.000 polah. V posebni nakladi je izdala še druga dela, na pr. „Čika Jova Srbski deci“. Poverjenikov ima sedaj 401: v Srbiji 206, v ostalih pokrajinah 195, članov pa 10.211.

Iz Letopisa Jugoslovanske Akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu 1911/12: Spis prof. Ivana Grafenauerja „Legenda o Salomonu in njeni sledovi v slovenski narodni pesmi“ se sprejme v „Zbornik za narodne šege in običaje“, ko ga avtor nekoliko skrajša. — Radi obilice gradiva izide za 1. 1912. ena knjiga histor.-filol. in filoz.-jur. „Rada“ već, a matem.-prirodosnanski se razširi. — Nova serija knjig bodo „Hrvatski saborski spisi 1526—1606. v redakciji prof. Sišića, nadalje „Acta Habsburgica“. Pripravljajo se „Dalmatinski statuti“. — Razred matem.-prirodoslovni je letos februarja sklenil, v skupni seji predlagati, da bi Akademija iz dohodkov „fonda za občo naobrazbo“ v prvi vrsti izdajala časopis (revue) za vse stroke akademijske (kakor je ital. „Scientia“). — Dr. Ljudevit Pivko v Mariboru bo svoj obširni narodopisni opis „Ptujkega polja“, ki je bil že sprejet, popolnil in priredil za tisk. — Med naročniki knjig je iz Slovenije edina II. drž. gimnazija v Ljubljani. Naročnina za vse knjige, ki jih izide kakih 10 v 2 letnih rokih, znaša 20 K.

„Zveza slovanskih akademij“. Na poziv carske ruske akademije v Peterburgu so se v dneh 20.—22. maja t. l. zbrali na posvetovanje zastopniki Jugoslovanske Akademije v Zagrebu, Srpske, Bolgarske in Češke Akademije na posvetovanje o osnutku „Zveze slovanskih Akademij“ (Poljska ni bila zastopana). Sprejel se je načrt pravil, ki je sedaj objavljen v Letopisu zagrebške Akademije. V načrtu je tudi točka, da se za sprejem morejo prijaviti tudi druga „slovanska znanstvena društva, znana po svojem znanstvenem delu v području slavistike...“ O prijavi se posvetuje „Zveza“. V debati se je dolgo razpravljalo o tem, kaj so „učena društva“. Poudarjalo se je, da to niso neka književna društva, na pr. razne Maticе, ker njih članovi postajejo vsi oni, ki plaćajo določeni letni prispevek. Tako smo za sedaj Slovenci izven „Zveze“...

Savez hrvatskih književnih društava. 5. julija 1912. održao se u Osijeku na poziv tamošnjega Kluba hrvatskih književnika prvi sastanak hrvatskih književnika u prisutnosti klubskih članova, izaslanika „Maticе Hrvatske“ u Zagrebu i drugih. Tu su povodom raspravljanja tajnika Kluba hrvatskih književnika R. F. Magjera o književnoj uzajamnosti primljene po Klubu hrvatskih književnika u Osijeku u sjednici književno-umjetničkoga odbora na dan 1./VII. 1912. predložene rezolucije, koje glase: Sva hrvatska književna društva treba: 1. da se u roku od 2—4 godine sastanu na zajednički sastanak, pri čemu bi se moglo ići za tim, da se formalno uglavi savez hrvatskih književnih društava. Ti bi sastanci radili u sekcijama. U tim bi se sekcijama vršile ove zadaće: a) Pretresanje prijepornih pitanja književnika; b) Ispravljjanje netočnih vijesti o hrvatskoj književnosti u stranom svijetu i popunjavanje nedostatnih uz saradnju književnika na temelju javnog poziva; c) Javno osudjivanje onih listova i novina i sastavaka, u kojima se primljena knjiga ne oglašuje, odnosno gdje se tendenciozno recenziraju s nakanom, da se nekoga izvrge ruglu, a rad omalovaži. 2. Izdavanje zajedničkoga godišnjega almanaha ili književnoga lista uz suradnju svih hrvatskih književnika, gdje svaki potpunim imenom odgovara za svoj duševni proizvod. 3. Nastojanje kako o uzajamnosti hrvatskih i srpskih tako i ostalih slavenskih književnika na isti način. — Glede tih rezolucija razvila se odulja zanimljiva debata, kod koje je sudj. lovala većina prisutnih književnika, imenito: dr. Bazala, Ljuboje Dluštuš, dr. Ogrizović, Franjo Sudarević, dr. Kućera, dr. Tomljenović, sâm izvjestitelj itd., te je konačno prihvaćena ova modificirana rezolucija: Sva hrvatska književna društva neka između sebe osnuju savez kao viši forum za uređivanje književnih prilika. Taj bi savez imao naročito nastojati oko izdavanja zajedničkoga almanaha i književnog lista uz suradnju svih hrvatskih književnih društava te poraditi oko uzajamnosti kako hrvatskih i srpskih, tako i ostalih slavenskih književnika. Nadalje je zaključeno, da se zamoli „Matica Hrvatska“ u Zagrebu, da tu rezoluciju usvoji i da se pobrine oko njezine provedbe. Književnom sastanku predsjedao je dr. Oton Kućera s podpredsjednikom drom. Milanom Ogrizovićem i perovodjom Josipom pl. Glembayovom. (Uredništvo „Slovana“ drage volje priobćuje došlo mu poročilo in hvali agilnost oseškega kluba, ki si je za doljno Slavonijo pridobil že lepih zaslug, a se boji, da gornja rezolucija ne bo rodila ploda, ker ne računa zadosti z realnimi uveti in činjenicami življenja).

Nobelova nagrada in Slovani.* Izza 1. 1900. dele Švedska Akademija znanosti, medicinska visoka šola v Stockholmu in „Švedska Akademija“ istotam petero takozvanih „Nobelovih nagrad“ (vsaka okoli 140.000 švedskih kron) za odlična dela na polju fizike, kemije, medicine in literature, a švedski parlament za mirovna prizadevanja. Literarno nagrado deli Švedska Akademija; v to svrhu ima v svojem okrilju posebno sekcijo, takozvani „Nobelov institut“, kjer je za slovanske stvari referent znani slovanofil in poznavatelj Gundulića, Alfred Jensen.

V isto svrhu ima „Švedska Akademija“ svojo „Nobelovo Biblioteko“, ki ima sedaj že 35.000 zvezkov in je za lepo literaturo in književno kritiko pač najbogatija in najbolje organizirana na svetu. Veća slovanska knjižnica, nego je tu, je morda le v Peterburgu in Pragi; a niti v teh mestih ni toliko beletrističnih in lit.-historičnih del slovan-

* Dr. Alfred Jensen v „Savremenuku“ 1912, str. 401 sl. — Alfred Nobel, švedski veleindustrijalec († 1895) je v gori označene svrhe ostavil kapital okoli 31 milijonov švedskih kron.

skih kakor sedaj v Stockholmu. Najbolje je seveda zastopana ruska literatura. „Za plodove zapadno-slovanskih literatur slabo povprašuje izobražena publika, a tega je krivo nepoznavanje jezika; še manj so znane jugoslovanske književnosti. Včasih se vendar dogaja, da univerzitetni biblioteki v Upsali in Lundu zahtevata taka »eksotična« dela.“ Hrvatska literatura tvori s srbsko poseben oddelek, ki obsega poleg časopisov okoli 400 zvezkov (med temi tudi „Matica Hrvatska“ in „Srpska Književna Zadruga“).

Vobče je bilo sodelovanje Slovanov pri literarnem konkuriranju za Nobelovo nagrado dosle neobičajno slabo. V 11 letih je bilo predloženih 64 pisateljev — noben Jugoslovan! — in Sienkiewicz je 1905 dobil nagrado. „Iskreno moram priznati, da je iz čisto jezikovnih razlogov verjetnost za slovanskega pesnika mnogo manjša nego za germanskega ali romanskega, da bi mogel doseči to redko odlikovanje.“

„Dokler slovanski pesnik — pa bodisi drug Gundulić ali Mickiewicz! — ni v nemškem, francoskem ali angleškem prevodu pridružen t. zv. svetovni literaturi, bo moral dolgo brez uspeha trkati na vrata švedskega aeropaga...“

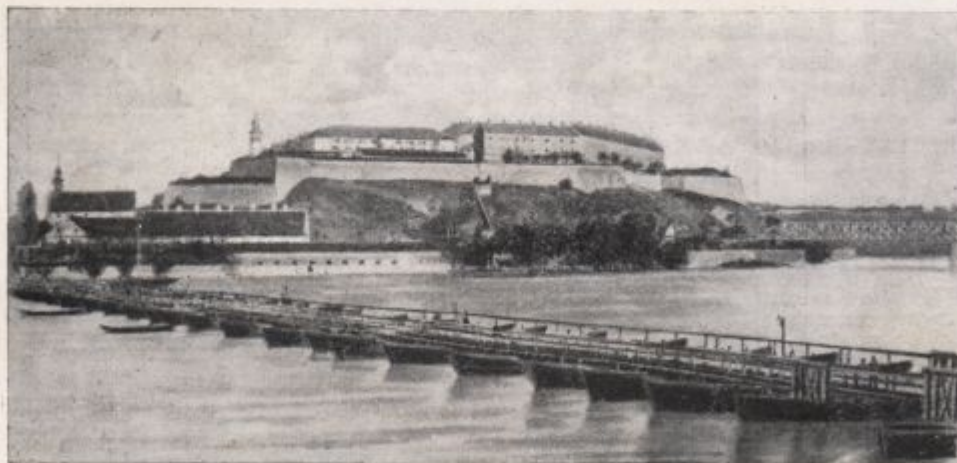
„**Pri Primčevih**“. Pod tem naslovom smo v 7. št. letošnjega „Slovana“ (str. 207) priobčili beležko o hiši Prešernove Julije. K tej beležki nam je gospodična mestna učiteljica Agneza Zupanova poslala sledeče pojasnilo: „Tovariš g. Andreju Mallnerju v Primčevi trgovini se je pisal Bernbacher, ne Pacher. Bil je pozneje samostojen trgovec v Ljubljani... Ko je Mallner oddal trgovino Mayerju — bila sta nekaj časa kompanjona — se je preselil na Bled, kjer je imel ob jezeru lepo posestvo...“ Glede Prešerna in Julije se je Mallnerjeva soproga, bivša Primčeva sobarica, izrazila napram gospodični Zupanovi, takrat učiteljici na Bledu,

tako-le: „Pri Primčevih so to stvar popolnoma ignorirali, tudi bi se ne bil nihče upal Primčevki govoriti o Prešernu in njega resnitvah.“

Nikdo ne čita! Pred kratkim me je ogovoril slovenski profesor, češ: „Hotel sem čitati zadnji „Savremeničnik“; v „Matici“ ga imate.“ Jaz: „Saj je tudi v kavarni „Evropi.““ Profesor: „Ni ga več.“ Jaz: „Kavarna ga je naročila svoj čas na moje priporočilo. Seveda, jaz ga ne čitam v kavarni, ker ga imam sam doma.“ — Ko sem v tej stvari ogovoril g. kavarnarja, mi je rekel: „Opustil sem „Savremeničnik“, ker ga nikdo ne čita.“ Jaz: „No, če imate „Zlato Praho“, morate imeti tudi „Savremeničnik.““ Kavarnar: „Tudi „Zlato Praho“ bom opustil, ker je nikdo ne čita. Ravno tako je z „Vedro.““ Kje je resnica? Svoj čas je bil „Savremeničnik“ v „Unionu“, a zdi se mi, da ga tudi več ni. — To se godi v časih, ko se Slovenci ponašamo, češ, mi smo najboljši Slovani in se brigamo posebe še za ostale Jugoslovane. Faktično pa „Slavica non leguntur.“ V goriški kavarni „Central“ letos ni več „Obzora“.

NAŠE SLIKE.

Melita Rojic: Bled (Umetniška priloga) str. 289.: Radujemo se, da moremo svojim čitateljem zopet predstaviti našo goriško umetnico Melito Rojčevo. — Druga umetniška priloga je Pröllova slika „**Na svidenje**“ (str. 305.). — **Cavtat**, mesto pri Dubrovniku, rimski Epidaurum. Ime je nastalo iz „Civitas vetus“. Prim. Palmotičevo dramo „Captislavo“ (str. 295.). — **Petrovaradin** (str. 320.), znamenita trdnjava v dolnji Slavoniji ob Donavi. — **Rotovž** (str. 301.). — **Avgust Strindberg** (str. 315.).

PETROVARADIN.

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hišvena pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL

LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Mikloši-
čeve (Francišškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Žiro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
**dvajset
miljonov**

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4¹/₂%

Rezervni zaklad
**nad pol
miljona**

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na **tekoči račun s čekovnim prometom** in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Prometa koncem l. 1911
614.5 milijonov kron.

Stanje hranilnih vlog
❁ 42 milijonov kron ❁

Rezervni zaklad
❁ 1,300,000 kron. ❁

Mest. hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, Prešernova ulica 3.

Sprejema vloge vsak delavnik. Sprejema tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov. Obrestuje po 4¹/₄% brez odbitka. Za vloge jamči rezervni zaklad hranilnice in mestna občina ljubljanska z vsem svojim premoženjem in z vso davčno močjo. Poslovanje nadzoruje c. kr. deželna vlada. **Izključena je vsaka špekulacija in izguba vložnega denarja.** Posoja na zemljišča in poslopja proti 5% obrestim in najmanj 1/2% r. c. r. t. iz tizacije. Za varčevanje ima vpeljane **domače hranilnike.** Posoja tudi na menice n vrednostne papirje.